

כולל מולדביה וולכיה בארץ-ישראל

יעקב גלר

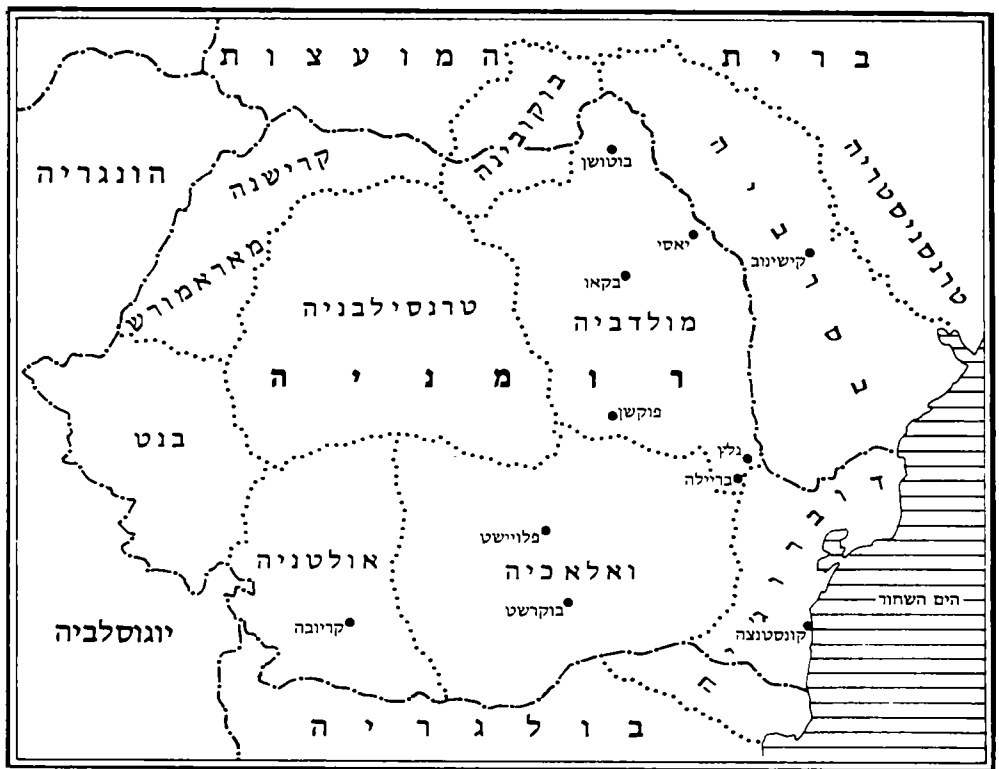
מבוא

יהודים מרומניה היו לא רק בין ראשוני חובבי-ציון ומייסדי ראש-פינה וזכרון-יעקב, שהיו מהמושבות הראשונות בארץ-ישראל, אלא עלו לארץ עשרות שנים רבות לפני העלייה הראשונה, והצטרפו ליישוב הישן.¹

יהודים משתי הנסיכויות הרומניות, מולדביה וולכיה (שהתנהלו באופן עצמאי והפכו לנסיכות מאוחדת בשנת 1859) — כמו יהודים מבסרביה ובוקובינה, שהיו בעבר תחת חסות מולדביה ושמרו על זיקתם לקהילות היהודים שם² — הצטרפו לאחר עלייתם לארץ לכולל ווהלין החסידי.

1 ידיעות על עולים יהודים מרומניה מפורזות במקורות שונים. א' ברגמן מוסר שבאנייה שבה הפליג בשנת 1834 היו, בין יתר העולים, גם 48 יהודים מנסיכויות מולדביה וולכיה, שביקשו להתיישב בצפת, ראה בספרו: 'ישאר הרים שלום: מכתבי מסע ועליה 1834-1836', בעריכת א' ברטורא, 'ירושלים תשכ"ח, עמ' 60. במפקד מונטיפיורי בשנת 1839 נמנו בק"ק חסידים בצפת 31 משפחות מנסיכויות מולדביה וולכיה, שמנו 81 נפשות; 4 משפחות מבסרביה, שמנו 10 נפשות; 2 משפחות מבוקובינה, שמנו 8 נפשות; בטבריה נמנו בק"ק אשכנזים ווהלין 10 משפחות מהנסיכויות הרומניות, שמנו 23 נפשות; 3 משפחות מבוקובינה, שמנו 7 נפשות; ומשפחה אחת בת 2 נפשות מבסרביה; בירושלים היו בק"ק חסידים 2 פנויים ו-3 אלמנות (על יהודים ספרדים בירושלים ראה להלן, בגוף המאמר); גם בחברון, בק"ק אשכנזים חב"ד, היתה אישה אחת מיאסי, ראה: הודסה אסולין (עורכת), מפקד יהודי ארץ-ישראל תקצ"ט (1839): כ"י מונטיפיורי, 'ירושלים תשמ"ז, עמ' 16-29, 31-32, 50-57, 169-170, 186. השווה: 'מיזל' רשימת יהודי צפת וסביבותיה משנת תקצ"ט (ספר צפת, א', בעריכת 'בן-צבי ומ' בניהו), ירושלים תשכ"ב, עמ' תנח-הסה. מ"מ איילבום, סופר כולל אוסטריה בצפת, מספר, שבאנייה האוסטרית הגדולה, שיצאה מהנמל בגלץ (Galati) בשנת 1846, היו גם עולים ממולדביה. זאת ועוד, יליד מולדביה כיהן כסוכן של הקונסול האוסטרי בצפת. ראה בספרו: ארץ הצבי, ירושלים תשמ"ב, עמ' 3, 8, 36, 42, 82-83, 94, 130. ד"ר ברנרד נוימן, שהגיע לירושלים בשנת 1853, מסר שבין היהודים האשכנזים בירושלים היו גם יהודים מרומניה, ראה בספרו: עיר הקודש ויושבי בה, ירושלים תש"ט, עמ' כח. עליית רבנים מרומניה החלה בתחילת המאה ה'ט. הרב חיים טירר (צ'רנוביצר), רבה הראשי של בוטושאני (Botoșani) עלה לצפת בשנת 1813 ונפטר שם ב-1816, ראה: מ"ב בראייר, 'אדמו"רי רומניה ואונגריה וארץ ישראל', ש' פדרבוש (עורך), החסידות וציון, ירושלים-ניו-יורק תשכ"ג, עמ' קצה. הרב יוסף אריה הכהן, רבה של מוינשטי, דודו של מ"ד שו"ב, ממייסדי ראש-פינה, עלה בשנת 1864 עם משפחתו, שמנתה 11 נפשות, והתיישב בצפת. בהשפעתו עלה שו"ב והרב חיים פאליק, אחיו של הרב יהושע פאליק מפלטיצין (Fălticeni), שכינה כרבה של זכרון-יעקב. ראה: מ"ד שו"ב, זכרונות לבית דויד, ירושלים תשל"ג, עמ' נא-נד, טו, סח, עד, עח, קלא. גם רבנים אחרים עלו מפלטיצין, ראה: ו"י פאליק, תורת האדם, ירושלים תר"ע, בהקדמה.

2 בראש כל נסיכות עמד נסיך או וויבוד (Voievod). בראש שתי הנסיכויות המאוחדות עמד הנסיך אלכסנדר יון קוזה (Alexandru Ion Cuza), שישב בעיר הבירה בוקרשט. לאחר פיתוריו של קוזה, בשנת 1866, הוכרז קרול הראשון, בן המשפחה הגרמנית וההנצולרן-סיגמרינגן, כנסיך רומניה. בשנת 1877 הכריזה אספת-הנבחרים של רומניה על עצמאותה של המדינה; רומניה הפסיקה לשלם מס לאימפריה העות'מאנית, ניתקה את יחסיה עם השער העליון והכריזה מלחמה נגד תורכיה. בעקבות קונגרס ברלין שנערך בשנת 1878, השתחררה רומניה מחסותה של תורכיה, ובשנת 1881 הפכה לממלכה, והנסיך קרול הראשון הפך למלך. ראה: C.C. Giurescu

קהילות יהודיות ברומניה
בין שתי מלחמות העולם

שד"רים ומשולחים נשלחו לאזורי מוצאם, כדי לאסוף כספים לחבריהם בכולל זה, וכן מונו גבאים ואמרכלים לכספי ארץ-ישראל בארצותיהם.

הרב מאפטה, ר' אברהם יהושע השל, שכונה 'אוהב ישראל' והיה אב-בית-דין של יאסי (Iasi) בשנים 1809-1813, מינה בשנת 1814, כשכיהן כרבה של מז'יבוז', את הבנקאי ר' יחיאל מיכל דניאל, מפרנסי הקהילה ומעשיריה, להיות גבאי הכולל ממעות ארץ הקודש לטובת אחינו בני ישראל דיירי ארעא קדישא, לאסוף המעות מהגבאים דקהילה קדושה יאסי ולשלוח שלוחים נאמנים, אנשי אמת יראי ד', על כל המדינה לגבות בכל עיר ועיר, הן מעות כללות והן מעות יחידים ומעות רבי מאיר בעל הנס.³

3 (ed.), *Istoria României în Date*, București 1972, pp. 206, 219-220, 238-239, 245
1812 תחת שלטון מולדביה, ובאותה שנה, בעקבות הסכם השלום בין רוסיה לתורכיה, שנחתם בבוקרשט, עברה לשלטון רוסיה. בשנים 1819-1940, 1941-1944 היתה בסרביה שוב תחת שלטון רומניה. ועתה היא נתונה לשלטון ברית-המועצות. בוקובינה הועברה על-ידי תורכיה בשנת 1775 לשלטונה של האימפריה ההבסבורגית, למרות מחאותיה של מולדביה, שבוקובינה היתה תחת חסותה. לאחר תקופה של שלטון צבאי, סופחה בשנת 1790 לגליציה. ראה: שם, עמ' 155, 165. בשנים 1819-1940, 1941-1944 היתה בוקובינה שוב תחת שלטון רומני. כעת חלקה הצפוני שלה סופח לברית-המועצות והחלק הדרומי נשאר תחת שלטון רומני.

לכתב המינוי ראה: מ"י גוטמן, מגיבורי החסידות, תל-אביב תשי"ג, עמ' רכג [להלן: גוטמן, מגיבורי החסידות].
השווה: איגרות אוהב ישראל, ירושלים תשמ"א, עמ' מח-מט. בראייר מוסר שכבית גנזיו של אביו הרב יוסף בראייר, אב"ד שטפנשטי ברומניה, נמצא מכתב ארוך, כחתימת ידו של הרב מאפטה, ובו הוא דורש מכל קהילות אוקראינה ורומניה לתמוך ביישוב בציון ביד נדיבה, ולתרום למען קופת רבי מאיר בעל הנס. ראה: בראייר (לעיל, הערה 1), עמ' קצד-קצה. משפחת דניאל עסקה בחלפנות ובבנקאות והיתה לה השפעה על השלטונות. יחיאל מיכל דניאל הזמין את הרב מאפטה, בשנת 1808, לכהן כרב העיר יאסי. בביתו התאכסר ר' ישראל מרוז'ין בשנת 1834, והוא הניח יסוד לאדמו"רות שושלת רוז'ין ברומניה. ראה: מ"י גוטמן, 'החסידות ברומניה במאה שעברה', סיני: ספר השנה של החברה לחכמת ישראל ברומניה, ה, בוקארשט תרצ"ג, עמ' XVIV [להלן: גוטמן].

הרב אבנר כתבן

גם הרב יצחק מאיר מזינקוב, בנו של הרב מאפטה, מינה את הבנקאי דניאל 'לגבאי גובה צו זיין [לגבות את] הנדבה עבור אנשי אדעס (אודסה), והאנשים האלה אשר עדיין לא נתנו ומעלתו יתן ויתנו אחדים נדבות הגונות, ובזכות זה יגן ד' עלינו ועל ישראל והיה מעשה הצדקה שלום וברכה'.⁴ מינוי זה מלמד על זיקת יהודי מולדביה ליהודי רוסיה ובסרביה. מצודתם של רבני יאסי, והרב מאפטה במיוחד, היתה פרושה גם על יהודי בסרביה וקישינוב (Chişinău) בירתה. לרב מאפטה היתה השפעה על מינוי רבנים ושוחטים, ותקנות החבורות הקדושות אושרו על-ידי כל רבני העיר יאסי. הרב מאפטה היה, כנראה, נשיא מעות ארץ-ישראל ונשיא 'כולל ווהלין' בטבריה.⁵ (על בני משפחת דניאל המסועפת מיאסי ועל האדמו"רים מבית רוזין, שהשתקעו בעיירות מולדביה במחצית השנייה של המאה הי"ט, והיו נשיאים ואמרכלים של כספי ארץ-ישראל, נדון להלן). על זיקתם של יהודי רומניה לכולל ווהלין בתקופה מאוחרת יותר יש בידינו עדות בשתי איגרות, שנשלחו מצפת לרומניה, והן חתומות ב'חותם מקהלות אנשי רוס' מאלרווא וואלכייה הי"ו בעיר הקודש צפת תוב"ב. האיגרת הראשונה נשלחה מצפת ב"ב במרחשוון תרל"א (1870) לרבה של קריוכה (Craiova), הרב אבנר כתבן.⁶ ארבעת מנהיגי הכולל, שמואל יצחק בהרב מיכל אליעזר, משה סגל, חתן הרב הצדיק ר' אליעזר זאב צ"ל ושלום מאיר, העריפו שבחים על הרב כתבן בשל תמיכתו הרבה ב'אחיו המדוכאים השתולים בחצרות אלוקים, הנאנחים נאנקים בצר להם ממצוקותיהם, דורש טובת ארץ הקודש בכל נפשו ולבבו ומגמתו אך להרבות ולהפרות ולהגדיל תפארת פרי הצדקה ולהאדיר ולרומם כסף התרומה'. ממוני הכולל ביקשו מהרב להתמיד במפעל העזרה:

אנא ידיד, אנא טהר לבב, יקום נא להושיע ויהי נא חסדו, שהוא ידו, להיות בטובו... אחד העוסקים והמשתדלים בזה, להלהיב לבכם בדבריו הטובים והנמרצים באימרי שפר, וידענו בטח אשר דבריו הטובים יכו שורש בלבב המתנדבים, וכארי יתנעו לעבוד עבודתם בהשתדלות נמרצת, להצמיח צדקה וישוע בקרב הארץ. ובטחנו כי כך ימלא ברחמים וברצון בקשתנו, למען החיות נפשות רבות ולמען כבוד ארץ-ישראל.⁷ באיגרת השנייה, שנשלחה אף היא מצפת, שלוש שנים לאחר מכן, בסיוון תרל"ג, הודו ששת ממוני כולל ווהלין לגביר משה גוטמן מבוקרשט על האספה הגדולה שערך בבית-הכנסת 'טמפל הקוראלי' המפואר בעיר, עם האמרכל על כספי ארץ-ישראל, החזן הראשי גרשון וייס. ששת ממוני הכולל החתומים על המכתב הם אשל אפרים שו"ב מבוקרשט, אברהם יוסף הלוי,⁸ מרדכי מאיר

החסידות ברומניה; מ' שווארצפלד, ספר הזיכרון, השקפה על דברי היהודים ברומניה, אוצר הספרות ג, קראקא תר"ן, עמ' 31; ז"ש ארנון, 'היבטים חברתיים וכלכליים בחיי היהודים ברומניה במאה הי"ט', עבודה לשם קבלת התואר מוסמך של האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים תשמ"ב, עמ' 35-37; נ' אתרוג, אבל משה, ירושלים תרמ"ד, דפים יז, כב.

4 כתב המינוי ראה: גוטמן, מגיבורי החסידות, עמ' רכד; איגרות האוהב ישראל (שם, הערה 3), עמ' לט.

5 גוטמן, מגיבורי החסידות, עמ' קפא; הנ"ל, החסידות ברומניה, עמ' XIV.

6 הרב כתבן כיהן כרב גם בקהילות בראילה (Brăila) ורמניקו-סראט (Râmnicu-Sărat). מלבד פעילותו למען 'היישוב הישן', התבלט כאחד ממנהיגי ח'בת-ציון ברומניה. הוא גם חיבר ספר 'אבל משה' על מות משה מונטיפיורי, רדארץ תרמ"ה. עיין עליו: י' קלויזנר, ח'בת ציון ברומניה, ירושלים תשי"ח, עמ' 372 בערכו.

7 לפרסום ראשון של המכתב ראה: ע' שרגא (עורך), על יהודי רומניה בארץ גלותם ובמולדת, תל-אביב 1958, עמ' 245.

8 א"י הלוי חתום גם על מכתב שנשלח לרומניה על-ידי הכולל החסידי בטבריה, בח' במרחשוון תרל"א (1870), שעליו נדון להלן, אמתע"י, R.M. 0006.

כולל מולדביה וולכיה בארץ-ישראל

אלכסנדר, שמואל יצחק בהרב מיכל אליעזר, משה סגל (ועוד ממונה אחד שחתימתו אינה ברורה). ממוני הכולל בצפת ביקשו מגוטמן:

יהי כן חסדו והוד ידו, לעמוד לאחיסמך ואחיעזר בעסק אסיפת כסף התרומה... ובשקידה רבה עד מקום שידו מגעת, ועל כל פסיעה ופסיעה, ועל כל צעד וצעד ישלם לו השם יתברך רב טוב ושפע ברכה והצלחה. ויתברך ממעין הברכות בפלגי הצלחות... המעתירים ומברכים אותו על כל הטוב, מנהלי עדת ישורון בארץ הקודש.⁹ מלבד חותמת 'חותם מקהלות אנשי רוס' מאלדווא וואלכייא הי"ו בעיר הקודש צפת תוב"ב' שהוטבעה על שתי האיגרות הנדונות, היו על האיגרת השנייה שתי חותמות נוספות: 'חותם הכולל אשכנזים חסידים דכולל וואלין הי"ו בעיר הקודש טבריא תו"ב' ו'כוללינו וואהלין הי"ו היושבים בשלוש ארצות החיים ירושלים צפת וטבריא'.

איננו יודעים בוודאות אם אכן החותמת של 'מקהלות אנשי רוס' מאלדווא וואלכייא' זהה לחותמת של כולל ווהלין. מתברר שיוצאי רוסיה ורומניה פעלו במשותף בגיוס כספים לחבריהם ובשיגור שליחים לארצותיהם השכנות, והידקו את הזיקה ביניהם, במסגרת ארגון-הגג של כולל ווהלין.

אולם, לאחר עשרות שנים של שיתוף-פעולה של עולי רומניה עם כולל ווהלין, הם נפרדו ממנו, כשם שנפרדו ממנו יוצאי בסרביה ובוקובינה, וכל עדה הקימה כולל נפרד. באיגרות שפירסמו במרחשוון ובכסלו תרל"ח (1877) בעיתונים 'המגיד' ו'הלבנון' טענו פקידי כולל מולדביה בירושלים ומנהליו, יוסף נאחד והרבנים משה רוקח, ישעיהו הלוי הורוביץ ומאיר חיים מרקוס, כי הסיבה להיפרדותם מכולל ווהלין היתה התנגדותם של מנהלי כולל זה להמשך פעילות משותפת עקב הירידה בהכנסות שהגיעו מרומניה, שחלה בשל ההרעה במצבם הפוליטי והכלכלי של יהודי רומניה.¹⁰ בד בבד גדל פי שלושה מספר העולים החדשים שהגיעו מרומניה, והגיע ל-1,600 נפש, וכל אלה הצטרפו לכולל ווהלין. לטענתם של ממוני כולל מולדביה, '(ו)מנהלי כולל וואלין נלאו נשוא הדבר, ויפרדו מאיתנו באמרם, הן כסף הנאסף במחוזות וואלין, לא ישביע לחם לרעבי עריה, ואיך נוכל לגזול את שארית עזרתם מפיהם ולתת לאנשי ארץ אחרת [היא רומניה]. לפיכך נאלצו עולי רומניה להינתק מכולל ווהלין, וייסדו בירושלים את כולל מולדביה. הם שיגרו שלוחים מקרב עולי רומניה לאזורי מוצאם, וחילקו את הכספים שהגיעו אליהם בין חבריהם.¹¹

גורם נוסף להיפרדותם מהכולל הראשי היה, ללא ספק, רצונם של יוצאי רומניה, בסרביה ובוקובינה בעצמאות. הם לא היו מרוצים מסכומי החלוקה שקיבלו מכולל ווהלין, ביחס לסכומי הכספים שנאספו במקומות מוצאם, ושאפו להבטיח לעצמם את ההכנסות שתגענה עבורם, ובכך

9 אמתעי, R.M. 145.

10 יהודי רומניה במאה הי"ט היו מחוסרי אזרחות ונחשבו ל'זרים'. יהודים שהתגוררו בכפרים גורשו. זכויות אזרח ניתנו למתי-מעט, בייחוד לעשירים, לבנקאים ולסוחרים, שתרמו כספים רבים למען מוסדות הסעד והתרבות של המדינה. ביניהם התבלטו יהודים ספרדים אמידים. כמו-כן קיבלו אזרחות חייילים יהודים שנלחמו במלחמת העצמאות של רומניה (בשנת 1877, נגד התורכים) ובני משפחותיהם. תהליך קבלת זכויות האזרח היה ארוך ומסובך, ורק כ-1,000 יהודים, מתוך כרבע מיליון, קיבלו מעמד זה עד מלחמת-העולם הראשונה. רבבות ברחו והיגרו, בגלל המצב הקשה. עיין: "גלר, צמיחתה ושקיעתה של קהילה: היהודים האשכנזים והספרדים ברומניה, תל-אביב תשמ"ה, עמ' 29-25, 41-42, 105, 160-161, 245-246; ת' לביא (עורך), פנקס קהילות רומניה, א, ירושלים תשל"ל, עמ' כז-מז.

11 עיין: המגיד, 21, מס' 44 (ח' בכסלו התרל"ח); הלבנון, 14, מס' 14 (ג' בכסלו תרל"ח).

חותם 'מקהלות אנשי רוס' מאלדווא וואלכייא הי"ו בעיר הקודש צפת תובב"א'

להגדיל את שיעור החלוקה. הם סברו גם שהגבאים, הגובים ואמרכלי הכוללים יתאמצו לאסוף יותר עבור אנשיהם, בודעם שהכספים יגיעו ישירות אליהם, לפי רשימות שמיות. גם יוצאי בסרביה, שמנו לפי עדותם כ-1000 נפש בשלוש ערי-הקודש, התלוננו שממוני כולל ווהלין עשקו אותם, ולא חילקו להם כספים שנאספו עבורם במחוזותיהם:

אי שמים! מי נתן למשיסה את עדת כוללינו בעסראביע ביד מאספים וממוני כולל וואהלין ועוזריהם? ואת כסף הצדקה במחוז בעסראביע לבוזזיהם. מי שמע עושק רשים וגזל משפט וצדק כזה? ומי ראה תחבולות מרמה בשקר וכזב כאלה? כי שם בערי מחוז בעסראביע יסבכו את נדיבי אחינו בכחש ובמרמה לאמור, אשר כל אנשי בעסראביע יושבי ארץ הקודש, המה לאחדים ביד ממוני כולל וואהלין, ופה בארץ הקודש אינם נותנים מכולל וואהלין [הדגשה במקור] מכל כסף הצדקות מבעסראביע הבא לידם על-ידי הצדיק הקדוש באייאן טאלנא וכדומה לשום איש מכוללינו בעסראביע בארץ הקודש אפילו פרוטה אחת... כי כל הפורש מכולל וואהלין כפורש ממוות לחיים, משעבוד לגאולה ומאפילה לאור גדול [כל ההדגשות להלן, אם לא צוינו אחרת, של המחבר, י"ג].

לטענת יוצאי בסרביה, בעוד הגבאים והמאספים של כולל ווהלין אוספים סכומי כסף גדולים בעריהם, 'אין לנו כי אם מעט כסף קבוצת הצדקה הנשלח מהצדיק הקדוש מבהוש [Buhuși, בוהושי — מולדביה], אשר לא יספיק אף על לחם צר לשליש ולרביע, ואנחנו נושאים חרפת רעב וחסור לחם עד דכדוכה של נפש...¹² לכן, לאחר שנפרדו כוללי ורשה — פולין, אוסטריה, הונגריה, זיטומיר ורומניה מכולל ווהלין, החליטו גם יוצאי בסרביה להינתק ממנו, בהסכמת נשיאיהם ואמרכליהם. לפי א"מ לונץ, הוקם כולל בסרביה בשנת תרל"ג (1873) בערך. ב'ספר משפט וצדקה', שהוצא לאור על-ידי אנשי כולל זה, במגמה להצדיק את הפרדתם מכולל ווהלין, נכתב שהכולל הוקם בשנת תר"ן (1890). לפי פריימן וגאון, הוקם כולל זה בשנת תרנ"א (1891).¹³ בראש כולל בסרביה, כמו בראש הכוללים הרומניים, עמד האדמו"ר מבוהושי, הרב יצחק פרידמן (1835-1896), אמרכל כספי ארץ-ישראל, שהיה בנו בכורו של ר' שלום יוסף ונכדו של ר' ישראל מרוזין, מייסד השושלת החסידית של בית רוזין. לאחר מותו המשיך בתפקיד זה בנו, האדמו"ר ר' ישראל שלום יוסף פרידמן (1867-1923).¹⁴ כולל בוקובינה הוקם, לפי פריימן וגאון, בשנת תרמ"ט (1889).¹⁵

כולל רומניה בצפת

כולל רומניה בצפת מנה, בשנות השבעים של המאה הי"ט, 950 נפש. הוא היה הכולל השלישי בגודלו בעיר, אחרי הכולל של בני רוסיה, שמנה 1,900 נפש, וכולל אוסטריה, שמנה 1,000 נפש.

12 ספר משפט וצדקה, ירושלים תרנ"ט, עמ' ב-ד.

13 מ"ד גאון, יהודי המזרח בארץ ישראל, ירושלים תרפ"ז, עמ' 266; א"מ לונץ, החלוקה, מקורה, השתלשלותה, תקנותיה וסדריה [ללא שנת הוצאה], עמ' קמג; ספר משפט וצדקה (שם), עמ' כב-כג; נ"ד פריימן, ספר הזכרון הירושלמי, א, ירושלים 1980, עמ' 70.

14 ספר משפט וצדקה (שם), עמ' ב, ח, יא-יב, יח, כג; בראייר (לעיל, הערה 1), עמ' רל.

15 פריימן (לעיל, הערה 13), עמ' 61; גאון (לעיל, הערה 13).

אולם היה מן הכוללים העניים. יוצאי רומניה היו 23% מכלל האשכנזים בעיר (4,060 נפש) ו-17% מכלל יהודי צפת (5,560 נפש). כולל רומניה התפצל, בדומה ליתר הכוללים, ויוצאי עיר הבירה הקימו לעצמם את כולל בוקרשט.¹⁶

היהודים הרומנים בצפת היו חסידים, כמו רוב תושבי העיר, והיתה להם זיקה לאדמו"רים, שניהנו בדרך-כלל כאמרכלים ונשיאים של כספי ארץ-ישראל, ובאמצעותם נשלחו אליהם כספי החלוקה. היו להם בתי-כנסת משלהם ו-4 מתוך כ-25 בתי-מדרש שהיו אז בצפת: 'בית-מדרש ראמאנער' (על-שם העיר רומאן, Roman); 'בית-מדרש באטושאנער' (על-שם העיר בוטושאני, Botoșani); 'בית-מדרש שטפנשטר' (על-שם העיר שטפנשטי, Ștefănești), מושבו של האדמו"ר ר' מנחם נחום משטפנשטי) ו'בית-מדרש בוהושער' (על-שם העיר בוהושי, מושבו של האדמו"ר ר' יצחק פרידמן).¹⁷

16 א' רוקח, מצב העיר הקדושה צפת ותושביה האשכנזים, ירושלים [ללא שנת הוצאה], עמ' 3-4. כולל בוקרשט מוזכר גם ב'חבצלת', י' מס' 35 (ט' בתמוז ה'תר"ט). הרבנית יוכבד וינגוט, לידת צפת 1910, מסרה כי בן משפחתה, ר' אליעזר בוקרשטר, יליד צפת, שימש כשד"ר של כולל בוקרשט בצפת, ונסע לרומניה לאסוף כספים עבור הכולל. ראה: ג' שור, תולדות צפת, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 231.

17 ראה: רוקח (שם), עמ' 5; איילבוים (לעיל, הערה 1), עמ' 74; ב"צ גת, הישוב היהודי בארץ ישראל בשנות ה'תר'

חותם הכולל 'אנשי
ראמאניה מאלדווע
וואלכייע בעיה"ק צפת
תובכ"א'

לאחר שנפרדו יוצאי רומניה בצפת מכולל ווהלין, החלו לשלוח איגרות רשמיות משלהם לרומניה, וחתמו עליהן בחותמת 'כולל אנשי ראמאניה מאלדווע וואלכייע בעיה"ק בצפת'¹⁸. איגרות אחדות הגיעו עתה לראשונה לידינו. באיגרת שנשלחה בכ' בכסלו ה'תר"ם (1879) אל ארקע ובניו הגבירים מיאסי, בירת מולדביה, מתלוננים שבעת טובי הכולל שחברי הכולל סובלים מרעב. על האיגרת חתומים דויד נכד הרב מרומאן, יוסף בר' אפרים מיאסי, בנימין זאב סגל, רפאל בראד, ליפא מ', אהרון דוד ויעקב נאמן. לדבריהם, חברי 12 הכוללים מצפת מקבלים עזרה כספית מתמדת, ואילו הם עד כה טרם קיבלו עזרה:

הן עינינו רואות יותר משנים עשר כוללים באה"ק, ולכל כולל שולחים הגבירים ממדינתם עזרה לצרה, על לחם לרעבים, בר ולחם ומזון... והם מחלקים כל פעם קמח ונדבות, ועיני כוללינו רואות וכלות, כי לא שייך להם מקמחיהם ונדבותיהם מאומה, באומרם, גם במדינתכם נמצאו גבירים ושועים, אשר כביר ידם להיות לעזרתכם, יקומו ויושיעכם. אנחנו, לא עת לחשות הוא, פן נחשה ומצאנוהו עוון הנפשות. עליכם להודיע לפני רבים ובני גבירים ונדיבי מדינתכם, אשר להם משפט הגאולה. אנא אחינו אנשי גאולתינו, אנא טהורי לבב, רחמנים בני רחמנים, קומו נא לעזרת ד' בגיבורים! ידידי היקרים! לא נדבות כסף אנו מבקשים, כי אם לחם לרעבים, קמח... להציל ממות נפשות רבות ולהחיותם מרעב. כי אם החרש תחרישון ותעלימו עיניכם לעיתות צרה, הן גוועים מרעב... אנא, קומו נא, לבשו נא צדקה וכובע ישועה כראשכם, למזר להחיש ישע לעם ד', אלה הגוועים ברעב... וחמלה רבה להחיות עם רב בישראל, לשום לאחיהם אחרית בארץ ולהחיותם לפליטה גדולה.¹⁹

שלושת הראשונים ממנהלי כולל רומניה, שהוזכרו לעיל, פנו באיגרת גם לנגידים ולגבירים של בית-המדרש מקהילת ברלד (Bârlad), ר' טוביה בר' שגרא ור' דן סנדלר, הגובים והמאספים של תרומות ארץ-ישראל. באיגרתם הודו להם על העזרה בעבר, ועודדו להמשיך במלאכה זו, כדי לעזור לרעבים ולסובלים, כדבריהם:

להחיות לב קבצנים, אחיכם הכושלים והאומללים, אחיכם בני מדינתכם, השתולים בחצרות אלוקים, המרצים אבניה ואת עפרה יחוננו, עטופים ברעב בראש כל חוצות, מבקשים לחם צר להחיות נפשם, עוד במ שמתם, ועיניהם נשואות אל חסדי אהבה"ג [אחינו בני הגולה] המתנדבים בעם... להציל נפשם ולהחיותם ברעב... אנא רחמנים בני רחמנים, אל תרפו ידיכם ואל תעלימו עיניכם, התעוררו וקומו לעזרת ד' בגיבורים

התרמ"א (1881-1840), ירושלים תשל"ד, עמ' 163. האדמו"ר הראשון משטפנשטי (1840-1881) היה ר' מנחם נחום (1827-1881), בנו של ר' ישראל מרוז'ין; האדמו"ר השני היה בנו, ר' אברהם מתתיהו (1848-1936). עיין עליהם: בראייר (לעיל, הערה 1), עמ' ריג; נ"ש שכטר, ספר עניית אמן, 'הספד על ר' אברהם מתתיהו זצ"ל', קלח תר"צ. זלמן שזר מוסר בספרו 'כוכבי בוקר' (תל-אביב תש"י, עמ' 276) בפרק 'הבהושי האחרון בצפת', (עמ' 267-277), שמרוב חסידי בוהושי בצפת יסדו גם קלויז (בית-כנסת) שני בעיר.

18 כמורכב היו לאחר-מכן עוד שתי תותמות: 'וועד הכללי לבני ראמעניען בשלש ארצות החיים בעה"ק צפת תובכ"א', 'חותם דכולל אנשי ראמאניה מאלדווע וואלכייע בעיה"ק צפת תובכ"א'. האיגרות והקבלות עליהן הוטבעו החתומות נמצאות בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי ואצלי.

19 מכתב זה פורסם לראשונה על-ידי מ' הלוי בבולטין של הספרייה, המוזאון והארכיון של בית-הכנסת 'טמפל הקוראלי' בבוקרשט 1936, בלשון הרומנית: *Buletinul Bibliotecii Muzeului și Arhivei Istorice Templul*, Coral din București, Anul III, 1 (1936), p. 25

כלביא קומו וכארי תנשאו, חזקו ואמצו לבככם, אל תחשו ואל תתנו דמי לכם, לכונו מעשי הצדקה... למען ירבה כסף התרומה.²⁰

איגרת זו אינה נושאת תאריך, אך נראה שהיא נשלחה לרומניה אחרי שנת 1880 לאחר הניתוק מכולל ווהלין, משום שהיא חתומה בחותמת כולל רומניה בלבד.

בכ"ו בכסלו התרנ"ב (סוף שנת 1891) שלח כולל רומניה — ששינה את שמו לאחר שהתאחדו שתי הנסיכויות, ונקרא מעתה 'ועד כולל רומעניען בעיה"ק צפת תובב"א' — איגרת רשמית לנדבן הבנקאי אברהם אייזק דניאל, אמרכל מעות ארץ-ישראל ביאסי. שלושת הממונים,²¹ שהוזכרו גם בשתי האיגרות הקודמות, מתארים שוב, וכיתר שאת, את מצבם הנורא של חברי הכולל, הסובלים מרעב. יתר-על-כן הם חוזרים ומתלוננים שבעת שכוללים אחרים בצפת מקבלים עזרה מספקת, אנשי כולל רומניה סובלים חרפת רעב, ומהם חולים במחלת החולירע:

מעמד עניי כוללינו ראמניען... כי נורא הוא בכל... מה גם בשנים האחרונות אשר הצדקה הקבועה מקופת רמבעה"נ [רבי מאיר בעל הנס] נעה אחורנית עשר מעלות, ורק מעט מזעיר יגיע לנפש לשנה, לשבור רעבון ביתו. רע ומר גורל עניי כוללינו משאר עניי הכוללים שבארה"ק [שבארצנו הקדושה], שממדינותיהם ימטירו עליהם גשמי נדבותיהם ועניי כוללינו סובלים חרפת רעב, רעבים גם צמאים. נפשם בהם תתעטף, והאחרון הכביד, כי קרא ד' לרעב של מהומה בארץ הזאת. זה זמן אשר החולירע ר"ל [רחמנא ליצלן] מתהלכת בסביבותינו... העיר סוגרה ותהי כבמצור. היוקר נורא מאוד בלחם ובכל מיני... כי רבים חללי רעב בעיר הזאת. עניי כוללינו ואלמנות ויתומים בצרה גדולה. אהה! אלפי משפחות מתעלפות בחוצות... ובשם אלפי נפשות ובשם החסד והרחמים, הננו קוראים להדרת גדולתו לעזרה בצרה... להציל מאות נפשות רבות ולחיותם ברעב.²²

נראה שיש גזומה בדבריהם של ממוני כולל רומניה בצפת, שכוללים אחרים המטירו על אנשיהם נדבות, ורק הכולל שלהם לא קיבל עזרה. אך נכון הדבר שמעמדם הכלכלי של יהודי רומניה נחלש במחצית השנייה של המאה ה"ט ואילך, מפאת ההרעה שחלה במצבם המשפטי והחברתי. הממשלות ברומניה לא קיימו את ההבטחות שניתנו ליהודים בקונגרס ברלין בשנת 1878, ובעקבות כך נפגעה פעילותם הכלכלית.

על-פי המקורות שבידינו הגישו יהודי רומניה עזרה כספית לעניי הכוללים הרומנים. בסוף המאה ה"ט ובתחילת המאה העשרים ישבו אמרכלים של כספי ארץ-ישראל בשני מרכזים גדולים, יאסי ובוקרשט, שבכל אחד מהם ישבו למעלה מ-30,000 יהודים. הם אספו כספים מקופות רבי מאיר בעל הנס, שנמצאו ברוב בתי ישראל, בכל קהילות המחוזות הסמוכים. ביאסי פעלו כאמרכלים, מלבד ר' יחיאל מיכל דניאל ואברהם אייזק דניאל, גם שני נציגים נוספים של משפחת דניאל האמידה, ישראל חיים דניאל ואלברט דניאל.²³ לאחרונה נתגלו

חותם 'ועד הכללי לבני ראמעניען בשלש ארצות החיים בעה"ק צפת תובב"א'

ספרייה הלאומית לישראל

20 אמתעי, R.M. 0066.
21 הרבנים דויד נכד הרב מרומן, יוסף בר' אפרים מיאסי ובנימין זאב סגל, מופיעים גם על שער הספר 'אבל משה' (לעיל, הערה 3), כממוני כולל רומניה בצפת.
22 האיגרת חתומה בחותמת 'חותם כולל אנשי ראמאניה מאלדווע וואלכייע בעיה"ק צפת תובב"א' (העתק ביד).
23 שתי איגרות בגרמנית שנשלחו מכולל רומניה בצפת לאברהם דניאל, באפריל 1902 וביוני 1903. האיגרות (הנמצאות ביד) תורגמו לעברית על-ידי הרב רפאל לנגה ז"ל מפתח-תקווה.

בבוקארשט, *23 עשרה מכתב־תודה ושטר־קבלה, שנשלחו על־ידי הוועד הכללי לבני ראמעניען בשלוש ארצות החיים בעיר הקודש צפת אל ישראל חיים דניאל, אלברט דניאל ואברהם אייזק דניאל, בשנים 1902-1911. מסמכים אלה שהעתקים מהם נמצאים גם בידי²⁴ אנו למדים שנשלחו לצפת מפירות העזבונות של מרים דניאל ורבקה וקסלר, אשת הבנקאי ר' משה יודל וקסלר מיאסי, סך 7,568 פרנק רומני לחלוקה. סכום זה היה שווה 42,002 גרוש עות'מאניים (כל פרנק רומני ערכו 5.55 גרושים), ששוויים 1,892 דולר.²⁴*

הנדבן מיאסי, משה סלפקוויצר, הפריש בימי חייו חמישית מהונו למען העניים. הוא וחבריו הקימו קרן קיימת וסידרו מעמדות, ומהפירות שלחו לפני חג הפסח תרומות לעניים בארץ־ישראל. בשנת 1861, כשבארץ שרר רעב ומחסור, עלה לרגל, הביא עימו כספים, וחילק 1,000 אדומים (דוקטים זהב, רענדליץ ביידיש)²⁵ לעניים יוצאי רומניה בצפת, טבריה וירושלים. כיוון שהסכום לא הספיק, לווה עוד 500 אדומים, וחילק אף אותם לעניים. לפני מותו הניח עזבון של 1,500 אדומים למען עניי הכוללים הרומניים, ומינה שני נגידים חשובים, ר' זאב שוורץ ור' משה קטן מיאסי, כאפוטרופסים על קרן זו, ואת האדמו"ר מבוהושי, ר' יצחק פרידמן, מינה כנשיא עליהם. הוא ציווה גם על אישתו ובניו להפריש סכום נוסף של 1,500 אדומים למטרה זו.

על העזרה הרבה שהגיש הנדבן מיאסי לכולל רומניה מצפת ויתר ערי הקודש מעידות האזכרות שנערכו בצפת בז' באדר, יום ההספדים הרבים שנשאו הרבנים, ממוני הכולל, בבית־הכנסת של האר"י הקדוש בעיר. הרב נחום אתרוג, ממונה הכולל, שהיה משגיח חברת תלמוד־תורה וישיבת עץ־הדר בצפת, כינס את כל השבחים וההספדים על הנדבן בחוברת מיוחדת, 'אבל משה', שהודפסה בירושלים בשנת תרמ"ד (1884). ובין היתר נאמר שם: 'על מות הגביר המרומם... חלק וצדקה וזכרון בארה"ק, להחיות רוח שפלים ולב נדכאים, השתולים בחצרות אלוֹקינו... האיש משה החסיד ואיש המעשה, עשה חסד וצדקה... איש נדיב ושוע, והוא חיה והחיה כמה אלפים נפשות מישראל, רעבים גם צמאים מפרי צדקתו'.²⁶

ביאסי פעלו עוד גבאים וגובים, וממוני כולל רומניה בצפת שלחו אליהם ברכת תודה מבלי לציין את שמותיהם: 'לכל הגבאים וגובים אשר עוסקים בעבודת הקודש באמונה ומקדישים עיתותיהם לטובת אלפי נפשות אחיהם לקבץ על המעות הגבאות פרי צדקה, אשר זה חלקם ומחיתם של אלפי נפשות הנדכאים, להוציא ממוות נפשם ולחיותם ברעב'.²⁷ בשנת 1897 הוקמה ביאסי אגודה ושמה 'ועד גביית וחלוקת הצדקה ממעות רמב"ן עבור עניי ארץ־ישראל מכולל רומאניה'. האגודה תיקנה 25 תקנות בעברית וביידיש, וערכה סדרים לריכוז

*23 ארכיון 'הפדרציה של הקהילות', תיק הרב נמירובר.

24 התעודות בארכיון המרכזי לתולדות עם ישראל, ירושלים.

*24 וקסלר היה בנקאי וגם הוא, כמו הבנקאים דניאל, הלווה כספים לשליטים הרומנים. הוא קיבל בחכירה את הכנסות המדינה מיצוא בעלי־חיים ובשנת 1850 מונה על־ידי הממשלה כפרנס קהילת יאסי. עיין: ארנון (לעיל, הערה 3), עמ' 37-38.

25 אדום־אדומים הוא שם עברי למטבע של זהב שהיה נהוג מימי הביניים ואילך בכמה מדינות באירופה, בכללן פולין ורומניה. האדום נקרא גם דוקט. שערו הרשמי היה 50 גרוש תורכי, ובשווק היה ערכו 63 גרוש (פיאסטור). עיין: איילבוט (לעיל, הערה 1), עמ' 297.

26 אתרוג (לעיל, הערה 3), שער הספר, ודפים טז-יז, כב.

27 אתרוג (לעיל, הערה 3), דף כב. אני מודה בזה לר' שלמה רוטנברג מספריית בראילין, שהעיר את עיני על קיום מקור חשוב זה.

כולל מולדביה וולכיה בארץ-ישראל

גביית הכספים מקופות רכי מאיר בעל הנס, בעיר ובערי מולדביה. ראשי האגודה ערכו בחירות לוועד הכללי ול'ועד הפרטי והתמידו', קבעו את התפקידים של שני הוועדים הללו, ובחרו בנדבן מאיר ויונגרין, לאמרכל הכללי לכספי ארץ-ישראל.²⁸ האגודה הוקמה על רקע מחלוקות שנתעוררו בין הממונים על החלוקה למקבליה, לאחר שנתרבו העולים מרומניה, והכסף שנשלח לארץ מרומניה לא הספיק לכלכל את כל המשפחות העניות בקרבם. האגודה החליטה שחברי הכולל יהיו רק מקבלי החלוקה, לפי רשימות מוכנות מראש, וכך תימנענה מחלוקות.²⁹ עדות על סכסוכים שנתגלעו בכולל רומניה בצפת בין הממונים ובין החברים מצויה באיגרת ששלחו מנהיגי הכולל לאמרכל אברהם דניאל מיאסי, בשנת 1902. לדבריהם, גרמו הסכסוכים לעיכוב בקבלת כספי הסיוע, ועתה חזר השלום למחנה.³⁰

בגלל מחלוקת בין הממונים בשנת 1906, הסכים האדמו"ר מוויזניצא (ויזניץ, Vijnița) שבבוקובינה, ר' ישראל הגר (1860-1936), שתרומה בסך 829,25 פרנק רומני, שהגיעה מקהילת מיהילן (Mihăileni), מהגבאים הרב משה הורוביץ, אב-בית-דין, והגביר נתן מאיר ורניר, תחולק על-ידי מנהלי הכולל, על-פי רשימה מבוררת ובחתימת כל מקבל. בעיתון ה'חבצלת', שבו פורסם החשבון המפורט של כספי החלוקה ל-1,055 נפש, אנשי הכוללים הרומניים בירושלים, בצפת ובטבריה, צוין: 'ומטעם פירוד הלבבות אשר בין המון מנהלי הכולל רומעניען, כידוע נעתר מרן רבינו ונשיאנו אוהב ישראל שליט"א (הגאבד"ק וויזניצא נשיא אלוקים ואמרכל ארץ הקודש), לבקשת הגבאים והמשולחים, אשר על כל פנים הברכה המועטה הזאת, יתחלק על-ידי מנהלי הכולל שלי'.³¹ מהסכום הנזכר, ששוויו 4,441.30 גרוש עות'מאניים (לפי שער של 5.36 גרושים לפרנק רומני) נשלחו 30%, שהם 1,332 גרוש, לממוני כולל רומניה בצפת, הרבנים עובדיה גריף ויחיאל אהרון זעקליה. לאנשי ירושלים חולק סכום דומה, ולאנשי טבריה חולקו 13%, שהם 577.20 גרוש. כמרכן, ניתנה חלוקה לאנשים מיפו, שכנראה עלו מרומניה, ולמספר אנשים מקהילת פלטיציאן (Fălticeni) שעלו לארץ.³²

בעיר הבירה הוקם ועד נוסף, שתפקידו לאסוף כספים לחלוקה ליהודים מהעיר וסביבתה שעלו לארץ-ישראל, 'הקאמיטעט המשתדלים ומשגיחים על מעות רמב"ן ממדינת מונטעניע (וואלאכיה) בעיר בוקארשט'. מתשרי תרס"ד ועד חשוון תרס"ח (ספטמבר 1903-נובמבר 1907) היו בוועד 8 חברים: הרב אהרון בק, משה יהודה קרניאל, אנשל ריינשטיין, זיידל לבל, אלחנן מוסקוביץ', חיים קרניאל, יעקב קנדל, אנשל צוויבל. ממרחשוון תרס"ח ועד תשרי תרע"ד

28 'ספר התקנות והחוקים של האגודה ועד גביית וחלוקת הצדקה ממועות הרמב"ן ז"ל עבור עניי ארץ-ישראל מכולל רומאניה', נוסדה ביאססי בשנת תרנ"ח, יאססי 1897, עמ' 3-15. מצוי בבסל"א כ"א.

29 שם, שם. ההקדמה לתקנות, עמ' 2.

30 לאיגרת כולל רומניה בצפת מ'5 באפריל 1902, ובה אישור קבלת הכספים, ראה לעיל, הערה 23.

31 חבצלת, י, מס' 36 ('ז"ז באלול התרס"ו) ראה הערה 23. ר' שמואל הגר מוויזניץ היה נשיא כולל וויזניצא בבוקובינה. לכולל זה השתייכו גם בני מחוז מרמורש (Maramures) שבהונגריה, שלאחר מלחמת-העולם הראשונה סופחה לרומניה, עם כל שטח טרנסילבניה. בירושלים היו 300 נפש. ראה: לונץ (לעיל, הערה 13), עמ' קמ"ו. על הגר עייין: "אלפסי, החסידות ברומניה, תל-אביב, תשל"ג, עמ' 93-94; הנ"ל, תפארת שבמלכות, ישראל תשכ"ז, עמ' 225-242.

32 ראה חבצלת, שם.

(אוקטובר 1907-אוקטובר 1913) מנה הוועד 10 חברים; שניים התחלפו, ונוספו: יהודה חיים פרוימוביץ', אהרון שוורץ, חנא מוסקוביץ' וישראל קרניאל.
 חברי הוועד פרסמו קול-קורא בידיש, 'אחינו בני ישראל רחמנים בני רחמנים גומלי חסדים עם עניי ארץ הקדושה תוב"ב מכולל מאנטעניע (רומעניען)', ובו הם קוראים לציבור היהודי לתמוך ולסייע לכ-200 זקנים וזקנות, אלמנות ויתומים משלושת הכוללים בארץ-ישראל — כ-60 נפש בצפת ובטבריה ו-130 בירושלים — המשתייכים לכולל וולכיה. בשני הדו"חות של הוועד, שפורסמו בשתי חוברות מודפסות בנות 58 עמודים כל אחת ואחת ובשלוש שפות, עברית, יידיש, ורומנית, בשנים 1903-1914, צוינו שמות התורמים, סכומי התרומות ושמות הגבאים שגבו כספים מערי האזור: רמניק-סראט, פלוישט (Ploiești), אולטיניצה (Oltenița), בוזאו (Buzău), טרגובישטה (Târgoviște), טורנו-סורין (Turnu-Severin), גיורגיו (Giurgiu), סלטינה (Slatina), קריובה, טורנו-מגורלה (Turnu-Măgurele), בראילה, פיטשטי (Pitești) ועוד. כמו-כך פורסמו שמות מקבלי החלוקה, מקומותיהם וסכומי הכסף, שקיבלו — תחילה פעמיים בשנה, באדר ובאלול, ומשנת 1907 ואילך 4 פעמים בשנה, לפני פסח, שבועות, סוכות ומעות חנוכה. סך דמי החלוקה, שנאספו בבוקרשט ובאזור, ונשלחו כמעט בשלמותם, בניכוי הוצאות קטנות, היה די משמעותי. בשנים 1903-1907 נאספו 21,500.30 פרנק רומני, ובשנים 1907-1914 סך 56,001.69 פרנק. סך-כל העזרה במשך 11 שנה היה 77,502.02 פרנק רומני, ששוים היה 430,136.21 גרוש עות'מאני (19,375 דולר).³³

בחירות להנהגת כולל רומניה בצפת

באסיפה כללית של אנשי כולל רומניה בצפת, שהתקיימה בט"ו בתמוז תרנ"ו (1896), בחרו 60 החברים שנכחו את 'שבעת טובי העדה', שעליהם הוטל ניהול הכולל. והרי נוסח הפרוטוקול, שטרם פורסם עד כה:

אנחנו הח"ח אנשי כולל רומאניע באסיפתינו יחד לקיים את הפיוקטין [פונקטין] = סעיפים] שהסכמנו כולנו פה אחד באסיפה הקודמת. בחרנו בזה כולנו פה אחד ברצון הטוב בדיעה ובחירה חופשית האנשים הללו לשבעה טובים שהמה ינהלו את הכולל כפי הפיוקטין הזה. ודוקא לבצע שליחת המעות שיהיו עפ"י יאקסין.³⁴ ואלה המה הרבנים: הרב אברהם שלמה בהרש"ם, הרב ישראל מרדכי ברוינער מיאסי, הרב יצחק מאיר מארקאוויטש, ר' יוסף באלאבאן, ר' קלמן מאשקאוויץ, ר' מאיר טובינהוויז,³⁵ ולקאסירר

33 'חשבון הכנסה והוצאה ממעות ארץ ישראל ור' מאיר בעל הנס מן חודש תשרי תרס"ד עד חודש חשוון תרס"ח במדינת מאנטעניע (ראמעניען) ... באקארעשט 1907', נמצא בספריית אוניברסיטת בראילן, רמת-גן; 'חשבון הכנסה והוצאה ממעות ארץ ישראל ור' מאיר בעל הנס מן חודש חשוון תרס"ח עד חודש תשרי תרע"ד במדינת מאנטעניע (ראמעניען) ... באטאשאן 1914'. נמצא בבסל"א כ"א.

34 היחיד של 'יאקסין' הוא 'יאקס' או 'יוקס', פירושו המחאות שנשלחו בקביעות 4 פעמים בשנה ממרכזי החלוקה במזרח-אירופה, על-פי רשימות הנזקקים בארץ-ישראל. ההמחאות נתקבלו על-חשבון המזומנים שביצעו בשלב מאוחר יותר, והן נחשבו ככסף העובר לסוחר. עיין: איילבוים (לעיל, הערה 1), עמ' 137, 139, 142, 183, 210; ראה גם: ספר התקנות והחוקים (לעיל, הערה 29), עמ' 7-8; לונץ (לעיל, הערה 13), עמ' קמב, קמו.

35 עיין עליו: ש' אביצור, 'מקורות הקיום של צפת', ספר צפת, ב, ירושלים תשכ"ד, עמ' שלח; א' טובינהוויז, בתיב היחיד, חיפה תשי"ט, עמ' 84.

כולל מולדביה וולכיה בארץ-ישראל

(לגזבר) הזט"ה [הז' טובי העיר] נבחר הרבני הגביר הנכבד הרב יוסף מאיר מדאהרוי (דורוהוי).

החותמים ייפו את כוחם של הממונים למלא את התפקידים הבאים:

ואנחנו נותנים בזה הכוח והתוקף והרשות, לעשות ולקיים ולנהל הנהגת הכולל רומאניע לטובת הקהל ולרווח הקהל בכל אופן ובכל פרט ובכל ענין ובכל הכנסה, הן מחוץ והן מבית. הן היאקסין והן הנדכות קטנות והעזבונות, הכל כפי הפיוקטין החתומים מאתנו מקודם. והוספנו בזה עוד סעיף אחד, כי על הקבלות והמכתבים והגבאות היוצאים מזה לרומאניע ולאמריקא ולכל המדינות יהי' מונח לכל הפחות חותם הז' טובי העיר הנבחרים עתה. והחותם יהי' בנוסח מיוחד שיתפרסם בעולם. (ב) ויסדנו בינינו חברה שומרי התקנות להשגיח שיהי' הכל כפי הפיוקטין מצד הז' טובי העיר והממונים. ולתת להז' טובי העיר הכוח הצריך לבצע כל דבר תיקון והצעה טובה. וכל זה נעשה ברצונינו הטוב...³⁶

הממונים טיפלו בהכנסות השונות, שהגיעו מהארץ ומחוץ-לארץ, בנדבות ובעזבונות. נקבע כי חותמת הממונים, בנוסח אחד, צריכה להיות מוטבעת על כל הקבלות והאיגרות היוצאות לרומניה, לאמריקא וליתר הארצות. באסיפה זו נוסדה חברת שומרי התקנות, והיא ייפתה את כוחם של שבעת טובי העיר להשגיח על התקנות הישנות ולהציע תיקונים חדשים.

על מסמך חשוב זה חתמו חברי הכולל, שבאו מקהילות שונות ברומניה: בקאו (Bacău), ברשטי (Berești), ברלד, בוטושאני, הרלאו (Hârlău), הרצה, וסלוי (Vaslui), יאסי, טולצ'יאה (Tulcea), פודל-אילוי (Podul-Iloaiei), פלטיציאן, רומאן ועוד. מהימנות החתימות של חברי הכולל והממונים אושרה על-ידי הרב יוסף יהודה חכם ס"ט, ויקיל, חכם-באשי של צפת, והרב אברהם יהושע השל רובין, אב-בית-דין לעדת אוסטריה-הונגריה בעיר. על השטרות ומכתבי-התודה, שנשלחו ליאסי בשנים 1902-1913, חתמו לאישור אמיתות החתימות הרב רפאל זילברמן, אב-בית-דין של צפת והגליל, הרב שלמה ברב יוסף חכם ס"ט, חכם-באשי של צפת, וכן הרב נסים דנון, חכם-באשי של בירות.³⁷

כשלושים ממונים, שעמדו בראש הכולל הרומני בצפת, ידועים לנו בשמותיהם, וחתמו על המסמכים והאיגרות המוזכרים לעיל. אחדים מהם כיהנו בתפקידיהם שנים אחדות, ואחרים רק שנה או שנתיים. לא ידוע לנו עד מתי התקיים כולל זה בצפת.

כולל רומניה בירושלים

עד שנות השבעים של המאה הי"ט היתה העדה הרומנית בירושלים, כמו בצפת ובטבריה, חלק בלתי-נפרד של כולל ווהלין. בשנת 1877 התקיים כבר כולל מולדביה. ממוני כולל זה פרסמו בעיתונים 'המגיד' ו'הלבנון' פנייה ליהודי רומניה בכל אתר ואתר, וביקשו שישלחו את נדבותיהם אל 1,600 אחיהם היושבים בירושלים:

... כי על כן אחינו ומרחמינו, נדיבי עם ד' אשר בגולה, ללשונותם בארצותם, ענינו ליה

36 אמחע"י, R.M. 0054.

37 שטרות ומכתבי קבלה, שנשלחו ליאסי בשנים 1902-1911, העתקים נמצאים אצלי.

חותם 'קהלת עדת ישרון'
מכולל ראמעניאן בעה"ק
ירושלים תר"ב

תלויות, ועליכם החובה והמצוה להביא עזר וישע לעניי עמנו, אחיכם בני רומעניען אשר ברעב יגועו, אנא! אדונים נכבדים, אחים יקרים, רחמנים בני רחמנים, חוסו על אלף שש מאות נפשות ילידי רומעניען, גרי ארבע ערי הקודש, הנמצאים באין משען ומשענה, (כאן ולהלן, הדגשת המחבר, י"ג) ונפשם ברעב תתמוגג, יכמרו רחמיכם על עוללי טפוחים הצועקים ללחם ואין, הושיטו יד עזרתכם למו וקדמו פני הרעה, בטרם ירכו חלילה — חלליה. חושו מהרו עזרתכם, שמעונו וישמע אליכם אלקים, אלה אשר רוח נדיבה תפעמם, ולבכם תעורר לחומלה עלינו, יועילו נא לשלוח נדבותיהם על יד הרב המו"ל מכתב עיתי זה... מרחמינו ירוחמו, בירושלים ינוחמו.³⁸

פריימן מוסר שכולל רומניה (מאלדווא — בוקרשט) בירושלים, הוקם כבר בשנת תרל"ג (1873). על-ידי ר' מרדכי זינגר ור' יונה זליג ומנה 121 נפש. על כולל רומניה (וואלעכאי) בירושלים, אשו מנה 720 נפש, אינו מציין מתי נוסד.³⁹ לונץ מוסר שבשנת תרמ"ב (1882) היו בשני הכוללים הרומניים בירושלים, מולדביה-וולכיה, 300 נפש.⁴⁰ לפי דברי גאון, החלו כולל בוקרשט וכולל רומניה-וולכיה לפעול בירושלים בשנת תרמ"ג.⁴¹ יהושע קניאל מצא שבשנת 1887 היו בשני הכוללים מולדביה-וולכיה בירושלים 395 נפש; בשנת 1898 מנו הכוללים הללו 620 נפש; בשנת 1902 היו 740 נפש ובשנת 1913 841 נפש.⁴² יהושע בן-אריה העלה שבשנת 1891 היו בירושלים 511 יוצאי רומניה.⁴³

בטבת תרס"ג (1903) שלחו אנשי כולל רומניה בירושלים 'קול קורא לעזרה, אל אחינו בני ישראל, אנשי גאולתינו, רחמנים בני רחמנים, ילידי רומעניען, תושבי ארץ אמעריקא, ובראשם ראשי הקהילה, מנהיגי העיר וגבאי קודש די בכל אתר ואתר', ובו הם מודיעים על מצבם הקשה של 84 משפחות, המונות 600 נפשות, ומתארים את המחסור הנורא שבגללו 'טפינו ועוללינו גוועים מרעב... ושש מאות נפשות נפוחי רעב'. על האיגרת חתומים הממונים של הכולל: דויד ריישר מהיש (Huși), יעקב קלרמן מרודיקנן (Răducăneni), דוד גולדשטיין מגלץ, פסח פסקל מפיאטרה (Piatra-Neamț), בצלאל יוסף סג"ל מניאמץ (Târgu-Neamț), אורי הנדמן מרומאן ויוסף גורפינקל, ומלבדם חתמו עליה ראשי 77 משפחות, ואחדים מהם הוסיפו ליד חתימתם אם שם עיר מוצאם. על קול-הקורא הוטבע 'חותם זט"ה [ז' טובי העיר] דקהל עדת ישרון מכולל ראמענין בעיר הקודש ירושלים תר"ב'.⁴⁴

מספר חברי הכוללים הרומניים בירושלים הלך וגדל. בשנת תרע"א (1911) מוסר לונץ, שבשני הכוללים יש 540 מקבלי חלוקה. בכולל מולדביה היו 120 נפש, וכל משפחה קטנה או גדולה קיבלה 75 פרנק לשנה. ברשות הכולל היתה חצר גדולה ובתוכה בית-כנסת. לפי פריימן, ממוני הכולל היו מרדכי זינגר, מייסד הכולל, ואליעזר בן משה דב געסלער. בכולל וולכיה, שנקרא גם

38 ראה לעיל, הערה 11.

39 פריימן (לעיל, הערה 13).

40 א"מ לונץ, ירושלים, א, ווייען תרמ"ב, עמ' 45; וראה: גת (לעיל, הערה 17), עמ' 125.

41 גאון (לעיל, הערה 13), עמ' 267.

42 י' קניאל, המשך ותמורה: הישוב הישן והחדש בתקופת העליה הראשונה והשניה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 308-309, לוח 2: גובה דמי החלוקה בירושלים.

43 י' בן-אריה, עיר בראי תקופה: ירושלים במאה התשע-עשרה, ירושלים תשל"ז, עמ' 397; הנ"ל, עיר בראי תקופה: ירושלים החדשה בראשיתה, ירושלים תשל"ט, עמ' 294, 367.

44 בסל"א כ"א L 2113.

ר' יצחק פרידמן,
האדמו"ר מבוהוש

כולל מונטניה, היו 720 נפש, ודמי החלוקה היו 32 פרנק רומני לשנה לכל נפש, עזרה גדולה יותר מאשר בכולל מולדביה. תלמידי-חכמים קיבלו סכום נוסף, בתור 'דמי-קדימה'. נשיא הכולל היה האדמו"ר מבוהושי, ר' ישראל שלום יוסף פרידמן, ושני אחיו. לידם פעל ועד של אמרכלים לכספי ארץ-ישראל ביאסי.⁴⁵

משני הדו"חות של הוועד לאיסוף 'מעות א"י ור' מאיר בעל נס... במדינת מונטניה, שמרכזו היה בבוקרשט, עולה כי בשנים 1903-1914 ניתנה עזרה כספית ל-132 עניים של כולל מונטניה בירושלים.⁴⁶

מן המקורות השונים עולה שבשנות השמונים של המאה הי"ט, בראשית פעילותם של הכוללים הרומניים העצמאיים בירושלים, הם מנו כ-400 חברים. ואילו בסוף המאה הי"ט ובתחילת המאה העשרים, היו תחת חסותם 600-800 חברים.

בירושלים הוקמו גם כולל בסרביה וכולל בוקובינה, שכאמור, נפרדו גם הם מכולל ווהלין. היתה להם זיקה ליהודי רומניה בשל הקירבה הגאוגרפית והממשל המשותף בעבר ובזכות האמרכל, האדמו"ר מבוהושי, שהיה נשיא הכוללים הרומניים וכולל בסרביה. חברי כולל בסרביה מנו 230 חברים; דמי החלוקה שקיבלו לשנה היו 3 רובל לנפש, ואילו 'דמי-הקדימה' נעו בין 10 ל-80 רובל לשנה. הם קיבלו עזרה נוספת של רובל אחד לשנה לכל נפש מהאדמו"ר מסדיגורה. כולל בוקובינה מנה 210 נפש; החלוקה היתה 100 פרנק רומני לנפש לשנה ולילדים הסמוכים על שולחן אביהם — 60 פרנק לשנה. משפחות בעלות ייחוס ומעמד קיבלו גם 'דמי-קדימה' בסכום הגון. גם כולל ויזניצא, שאליו היה שייך גם מחוז מרמורש בטרנסילבניה, מנה 300 נפשות בירושלים. לכולל זה היתה זיקה לבני רומניה, בשל הקירבה הטריטוריאלית, השלטון הרומני שחל עליהם בתקופות מסוימות וכן בזכות האדמו"ר מוויזניץ, שהיה נשיא כולל זה, והיתה לו מעורבות בחלוקת הכספים שהגיעו מקהילת מיהילן לארץ-ישראל.⁴⁷

45 א"מ לונץ, ירושלים, ט, וויען תרע"א, עמ' 213; הנ"ל (לעיל, הערה 13), עמ' קמו; פריימן (שם), עמ' 70.

46 ראה לעיל, הערה 33.

47 לונץ (לעיל, הערה 13), עמ' קמג-קמד, קמו. וראה גם לעיל, הערה 31.

שמות מקבלי ההלוקה מכולל מונבענין בעדיק יהודים יובב
 איש איש לפי ערכו מעלתו ומכסת נפשות בתו יוד

נפש	שם
5	הרב ר' דוב ליהמאן
2	ר' מרדכי וינער
2	דוב נקטלער
6	אשר ועלינבאן
7	דוב בר וישיא נענער
7	מרדכי נענער
8	יוסף ברי ר' ז'ח
2	אפרים פרידמאן
7	דוב ליב באלאבאן
5	אברהם אבא הלר
2	חיים אהרן הקטן
2	מנחם יואל ברצקין
2	נח ברי קאפל סעכסער
4	יעקב וילבערטאן
4	נחן נמט רובלער
1	אבא שווארטץ מבראילע
2	ר' מאיר יעקב ביץ מרומניק
1	בנה של האשה אכטר
5	פאד. פעריל וינער ובעלה
1	טויבע וינער
1	בתו של ר' דוב נקטלער
1	שלימא ראפפארט
1	איר קאפיל סעכסער
1	בתה ה'רישה סאכי סלכה
1	קילע איר צבי מרומניק
1	פריידא פרייסאן
1	שיינדעל איר שלמה שפיט מפלאזסט
1	פאד. חנה אחות ר' אהרן ביץ
1	יתומת ר' ליב רייט
1	שינדל קינצלענער
1	לאה איר נפתלי יובב

86

רשימת מקבלי חלוקה
 בירושלים, 1914

כולל רומניה בטבריה

במרוצת המאה הי"ט הצטרפו היהודים הרומנים, שעלו לטבריה, לכולל ווהלין, כשם שעשו אחיהם בצפת ובירושלים. על כך מעידות שתי איגרות מ'כולל אשכנזים חסידים (ואלינר) בטבריא, שנשלחו לבנקאי ר' ישראל חיים דניאל, 'הנגיד הנכבד, הגביר המפורסם, אמרכל א"י ביאסי'. באיגרת הראשונה, מכ"ה במנחם אב שנת כת"ר (1860), מבקשים מנהיגי כולל אשכנזים חסידים ואלינר בטבריה מדניאל שימסור לשליח פנחס בן יצחק מפיאטרה סך 76 רענדליך (דוקטים זהב), עבור הכולל. השליח אישר בשולי האיגרת שקיבל את הכסף, וחתם בחותמת 'ק"ק אשכנזים חסידים וואלינר בעיר הקודש טבריא'.⁴⁸ באיגרת השנייה, מח' במרחשוון תרל"א (1870), מבקש ממונה הכולל בטבריה, אברהם יוסף הלוי,⁴⁹ מדניאל לשלוח 2,000 'ארות' (מטבע רומני: לאו Leu, כרבים: Lei) לפקודת הנגיד ר' יצחק צוקיר מניאמץ, עבור הכולל בטבריה. בסוף האיגרת מאשרים משה מרדכי בן ר' אשר יהושע וגדליה בן אשר יהושע שקיבלו את הסכום המבוקש מהנגיד מניאמץ. נראה שהם היו שליחים של הכולל החסידי מטבריה, שבאו לגבות את הכסף

71

48 אמתעי, R.M. 0053.

49 א"י הלי חתם על איגרת שנשלחה מצפת, בסיוון תרל"ג (1873) לאמרכל כספי ארץ-ישראל בבוקרשט. עיין לעיל, הערה 8.

יעקב גלר

ברומניה, שכן הודו ואישרו שקיבלו את הסכום בפני הרב ליב אתרוג,⁵⁰ אב-בית-דין של קהילת ניאמץ.⁵¹

לאחר שנפרדו יהודי רומניה בטבריה מכולל ווהלין, בשנות השבעים של המאה הי"ט, הקימו לעצמם כולל נפרד. מ"ד שו"ב מספר בזכרונותיו שבנו של ר' יוסף אריה הכהן מצפת, שהוזכר לעיל, היה ממונה על כולל רומניה בטבריה. על האיגרות שנשלחו מצפת בשנים 1902-1911 לבני משפחת דניאל, אמרכלי ארץ-ישראל ביאסי, ובהם אושרה קבלת התרומות לחלוקה עבור כוללי רומניה, הוטבעה החותמת 'וועד הכללי לבני ראמעניען בשלוש ארצות החיים בעיה"ק צפת'. האמרכלים שלחו את התרומות לצפת, ומשם חולקו לכוללים הרומניים בירושלים ובטבריה. גם משני הדר"חות של 'הכנסה והוצאה ממעות א"י ור' מאיר בעל הנס' בשנים 1903-1914 עולה שהכספים, שאסף הוועד שפעל בבוקרשט, נועדו ליתומים, אלמנות ועניים בטבריה, צפת וירושלים. הכולל הרומני שינה את שמו בראשית המאה העשרים לכולל מונטניה, מפני שקיבל את החלוקה מיהודי בוקרשט בירת מונטניה. בשנת 1919 מנה הכולל 70 נפש.⁵²

עולים מיוצאי מולדביה, שנמנו בעבר עם כולל בסרביה, הקימו בעשור הראשון של המאה העשרים כולל נפרד, כולל מולדביה, בראשות ר' משה טודרוס הכהן, שעמד, כנראה, גם בראש כולל בוקרשט. ואכן, שני הכוללים שיתפו פעולה כפי שעולה מנוסח החותמת שלהם: 'חותם האשכנזים מאנשי רומאניא מאלדאווא וואלאחיא בעיה"ק טבריא ת"ו'.

נראה שכולל הרומנים בטבריה פעל שנים רבות. על כתב המינוי לרב אשר זאב ודנר כרב ראשי בעיר, אב-בית-דין וראש מתיבתא, שנמסר בכ"ה באדר תרצ"ד (1934), מופיעה, בין יתר החותמות של הכוללים ורשה, גליציה, רייסיץ, גם חותמת 'חותם כולל אשכנזים מאנשי רומאניא מאלדאווא וואלאחיא'. מכאן שכולל הרומנים התקיים, כנראה, גם בשנות השלושים של המאה הנוכחית.⁵³

מלחמתו של אלעזר רוקח בבוקרשט נגד החלוקה

בסוף שנות השבעים של המאה הי"ט החל אלעזר רוקח מצפת במאבקו בממוני החלוקה. בתחילת שנת 1880 הגיע לרומניה ועסק שם בהפצת רעיון יישוב ארץ-ישראל, באיסוף תרומות עבור המושב גיא-אוני, שיושב על-ידי יהודים מרומניה.⁵⁴

50 ראה עליו: אתרוג (לעיל, הערה 3), דף ג. ליב אתרוג היה דודו ומורו של הרב נחום אתרוג, מממוני כולל רומניה בצפת.

51 אמתעי' R.M. 0006.

52 ראה לעיל, הערה 33; מ"ד שוב (לעיל, הערה 1), עמ' סח-סט. בוקרשט היתה בירת מונטניה באותה עת ומכאן גם הכינוי כולל בוקרשט מונטניה.

53 ע' אבישר (עורך), ספר טבריה, ירושלים תשל"ג, עמ' 157, 296. מר יצחק קניג מפתח-תקווה (יליד טבריה, 1929) סיפר שבילדותו התפלל בבית-הכנסת של הוולכים 'וואלאכישה שיל' בטבריה, שהיה שייך לכולל וולכיה-רומניה בעיר. כיום בית-הכנסת אינו קיים (הערות נמסרה לכותב המאמר ב-15 באוגוסט 1987).

54 א' רוקח (1854-1914) שהה 9 שנים ברומניה (1880-1885, 1897-1901), ובשנים אלה הוציא לאור 4 עיתונים. שניים מהם בעברית: החל בתחילת שנת 1882 הוציא לאור ביאסי ובפיאטרה-ניאמץ את העיתון העברי 'זרעאל' (הופיעו 30- גליונות) ובשנים 1898-1899 הוציא לאור את העיתון העברי 'תלפיות' (כ-15 גליונות). כמו-כן הוציא לאור 2 עיתונים ביידיש, בפיאטרה-ניאמץ הוציא לאור את העיתון 'דיא האפפונג' ובגלף את העיתון 'דער עמיגראנט'. ראה: לביא (לעיל, הערה 10), עמ' פא-פב. על רוקח עיי' 'יערי-פולסקין, אלעזר רוקח: פרשת חייו, תל-אביב תרצ"ב, עמ' 32-56; גליה ירדני, העיתונות העברית בארץ-ישראל בשנים 1869-1904, תל-אביב תשכ"ט, עמ' 163-183; הנ"ל, 'אלעזר רוקח', ארשת, ד, ירושלים (תשכ"ו), עמ' 296-321; קלוזנר (לעיל, הערה 6), עמ' 27-33.

חותם 'כולל אשכנזים מאנשי רומאניא מאלדאווא וואלאחיא בעיה"ק טבריא ת"ו'

בעמיתך . . . 8 סלעין
 מאכננו . . . 16 סלעין
 במחציתו . . . 16 סלעין
 במסעדיק . . . 16 . . .
 מבנים בלוי חשש
 לע יקבל.

יזרעאל

JESREEL

סדרה לשנה בשנת 16 . . .
 מתורגמה . . . 20 . . .
 במדפיס . . . 20 . . .
 במסאי . . . 7 רב . . .
 עבר מדפיסה 25 סענטים
 בכל שנה.

מע יבשר וישמיע הדשות עם ועם בכלל, וישים עין על הפקן ותועלת ישראל בפרט.
 יוצא לאור פעם אחת בשבוע.

מאת

אלעזר רוקח.

296.051
1881

בי גודל זים 'יזרעאל' (השק ב ג)

JASSY, 5 Januar 1881.

יאססי זים ב' מיב שכט הרמיא

תוכן הענינים

על זאת הקצותי. היסות עולם. הזק וירעאל. הדשות בגוראל.
 הדשות שנות. בשדות ספרים.

הטראה הנודל והנדוא ספה את קצנה כתיב ודל וקסון
 הנגניר צמרים ואסיהם הנן אלפי מקים שנים ותכנות שנות
 כרמון רבנות האינפנצוריען הקצום תעמרים כנתיב אתר. אשר
 כבר חדרו עיני העקרים המכעים אל תגסה באמנות כל רחאת

יזרעאל, בעריכת אלעזר רוקח (יאססי 1881)

אלעזר רוקח

בנאומים המלהיבים שנשא לפני ציבור גדול בבוקרשט ובמאמרים החריפים שפרסם בעיתונים היהודיים המקומיים, 'היועץ' בבוקרשט, 'יזרעאל' ביאסי וכן ב'המגיד', גינה רוקח את החלוקה, המשחיתה את יהודי ארץ-ישראל, ומגדלת דור של בטלנים וטפילים. הוא תקף את הגבאים ודרש מהם לעשות סדרים ותיקונים בעניין כספי החלוקה, שנשלחו לכוללים הרומניים. כמרוכך, ביקש להעמיד את הכספים תחת פיקוח ציבורי, ולחלקם חלק כחלק בין הכוללים ובין מפעלי היישוב החדש בארץ-ישראל. הוא הטיף ליהודי רומניה לעלייה ולעבודת-האדמה, וביקש להקים בתי-ספר, בתי-מלאכה ולעודדם להתפרנס מיגיעת כפיהם ולא מנדבות.⁵⁵ במאמר 'מזרה ישראל יקבצנו' ששלח מבוקרשט בט"ז באייר תר"ם (1880) לעיתון 'המגיד', כתב רוקח, בין היתר:

...בחסדי ד' באתי לפה עיר בוקארשט בירת רומעניען. לכן אקרא לאחי הנדיכים היושבים ברומעניען נדיבי עם אלקי אברהם: באה העת אשר תשימו לב ועין על פרי צדקותיכם לכל ילפתו ארחות תהו. באה העת כי תלוו למעשי חסדיכם גם את מלאך שכליכם ולא תנערו חצנכם בעת אשר תשליכו אגורות כסף אל הקופות הדבוקות לכותלי בתיכם בעבור עניי ארה"ק, מבלי דעת מה יעשה בהכסף הזה? אם תמצאו בזה איזו תועלת לאחי האומללים באה"ק? או כי עוד תוסיפו בזה שבר על שברם הגדול מני ים... החלוקה הנחלקת שמה היא שורש פורה ראש ולענה, הממיתה את כל רגשי בני ציון היקרים. אל תתעו בשוא להאמין כי צדקה אתם עושים עם אחיכם. לא אדונים יקרים רעה אתם עושים להם, בני ארה"ק יורגלו בלחם עצלות, ומלבד כי זאת תביאם לכל רעה

55 המגיד, 24, מס' 21 (ט"ז בסיוון תר"ם); שם, שם, מס' 29 (י"ב באב תר"ם); שם, שם, מס' 39 (א' בחשוון תרמ"א).

ומדוע? מה חטאו אחיכם האומללים, כי תרעו להם תחת להועיל ולהיטיב. אחים אהובים ויקרים! שימו לב לכונן סדרים נכונים בהכסף אשר תשלחו לאה"ק, ומוזה תקחו על הקמת בתי-ספר, בתי עבודה ומלאכה, והתיסדות מושבות בארה"ק, והמותר יהיה לאכלה לאלה אשר כבר באו בימים, לאלה אשר לא יוכשרו למלאכה; והיה אם תשימו לב לדברי, אזי לא תשמעו עוד זעקת שבר מארה"ק, לא ירועע עוד באזניכם, על דבר הבצרות אשר תאכל יהודה, וצוחת ירושלים לא תעלה עוד לפניכם, אדיריהם לא ישלחו עוד את צעירי ובכורי בקשותיהם לבקש מלפניכם על המים אשר ספו תמו מן הבררות והבורות!! כי לא היה גשם בארץ, ומקוה ישראל... כי אם מקטנם ועד גדולם ינהרו אל טוב ד' על דגן ועל תירוש ועל יצהר.⁵⁶

שורותיו האחרונות של רוקח מרמזות לתיאורי הסבל, הרעב, הבצורת, היוקר והחולירע, שכתבו ממוני הכוללים באיגרותיהם לרומניה, ומעט מהם הבאנו לעיל. דבריו הבוטים של רוקח נגד החלוקה גרמו למתיחות רבה בבוקרשט ולסכסוכים בין גבאי ארץ-ישראל למנהיגי חברת יישוב ארץ-ישראל בעיר, ועוררו מחאות נמרצות של הממונים על הכוללים הרומניים בארץ-ישראל.

רוקח החל במאבקו בממוני הכוללים ובחלוקה עוד לפני הגיעו לבוקרשט. כשיצא המשולח אברהם מלמד מצפת לבוקרשט, בשנת 1879, מטעם הרבנים הממונים על כולל רומניה, כתב רוקח איגרת לר' דויד פאפיר, ראש חברת כל-ישראל-חברים בבוקרשט, שהיה גם המשגיח על הכנסות קופות ר' מאיר בעל הנס, ובה תיאר את פעולותיהם ומעשייהם של הממונים בצפת. לדבריו, כתב את המכתב על-פי בקשת עולי רומניה בעיר. בהשפעת דבריו של רוקח, שכינה את מלמד 'איש צבוע ונוכל... הדיוט, חונף', דחה פאפיר את פנייתו של מלמד. הלה הודיע לממונים בצפת על פעולותיו המזיקות של רוקח, שכונה על-ידו 'אלעזר הפריץ', 'המן החדש', 'ראש המוסרים והמלשינים', 'לא רוקח כי אם קרח', ובעיר צפת קמה מהומה והתעוררה מרירות רבה נגדו.⁵⁷ ראשי כולל-הרומנים בצפת השיבו מלחמה שערה. הם פנו במכתבים לרב יצחק איזיק שור מבוקרשט, וכן פרסמו בעיתון הירושלמי 'שערי ציון' קול קורא, שהיה חתום על-ידי 14 איש מצפת, והופנה אל ראשי 'הוועד הפרטי' של כל-ישראל חברים בבוקרשט — ליב יניורן, היושב-ראש, וי' רפפורט המזכיר. בפרסומים אלה האשימו את רוקח שניהל מלחמה ותעמולה עוינת נגד החלוקה, עד שגרם לביטולה, וכן שפגע במעמד כולל בוקרשט, 'כי האדון רוקח רצונו להרוס את מעמד ומצב כולל בוקארעשט'. לדבריהם, הוא 'זיין לעצמו חתימות מזוייפות שהוא משולח מארץ-ישראל לעסוק בטובת א"י ולייסד עבודת האדמה... לקח לו דרך לקבץ מעות במרמה... ובא לעיר בוקארעשט ולכד ברשתו אנשים שאין מכירים אותו... מי ביקש זאת מידו ומי שלח אותו?'⁵⁸

ראשי כולל רומניה האשימו גם את יהודי בוקרשט, באומרים: 'כי מכל הארצות יעזרו את אחיהם

56 המגיד, 24, מס' 19 (ב' בסיוון תר"ם). וראה דבריו של רוקח להצדקת דרכו: שם, שם, מס' 36 (ד' בתשרי תרמ"א); שם, שם, מס' 37 (י"א בתשרי תרמ"א); שם, שם, מס' 38 (כ"ה בתשרי תרמ"א).

57 חבצלת, 9, מס' 12 (ט"ו בטבת תרל"ט). ראה גם: קלויזנר (לעיל, הערה 6), עמ' 33.

58 'דברי שלום ואמת', חבצלת, 10, מס' 35 (ט' בתמוז תר"ם); המגיד, 24, מס' 38 (ח' בתשרי תרמ"א). הרב י"א שור חיבר ספרי הלכה, וביניהם: 'שו"ת הראש', 'שו"ת מי באר'.

שמואל פינלש

ראשי כל-ישראל-חברים בבוקרשט הגיבו על התלונות, ובתשובתם, שפרסמו בה'חבצלת', 'דברי אמת ושלום', דחו אחת לאחת את טענותיהם הבלתי מבוססות של שולחי המכתב, והאשימום שלא מסרו דין-וחשבון גלוי על כל הכספים שהגיעו אליהם. גם גבאי ארץ-ישראל בבוקרשט הואשמו שלא מסרו דיווח גלוי על כל הכספים שנאספו, כפי שנהוג בכל האגודות בעולם, כך שניתן יהיה לבדוק אם חולקו הכספים בארץ-ישראל כראוי.⁵⁹

גבאי ארץ-ישראל והרב שור מבוקרשט, וכן הממונים של הכוללים בארץ-ישראל, ראו בפעולותיו של רוקח סכנה למפעלי החלוקה. הם הגנו על ההסדרים הקיימים לאיסוף הכספים עבור כולל בוקרשט, והפיצו כרוזים בעיר ובהם אזהרה לתורמים שלא ישנו מצדקה לצדקה, מתמיכה בחלוקה, לתמיכה בעבודת-האדמה. לדברי רוקח, תמכו בו גם רב אחר מבוקרשט, הרב יעקב מאיר שפילמן, וכן הרב יצחק איזיק טאובס, רבה של קהילת ברלד, רב מפורסם מפעילי כל-ישראל-חברים ברומניה, שהגיע באותה עת לבוקרשט.⁶⁰ לאחר ויכוחים סוערים וממושכים הושג הסכם פשרה בין גבאי ארץ-ישראל ובין רוקח ואנשיו, בתיווכם של עקיבא חשמל ומשה אורנשטיין, סופרים של עיתונים עבריים בבוקרשט. בהסכם נקבע ששני שלישים מההכנסות של קופות הצדקה ינתנו לחלוקה לכוללים הרומניים ושליש אחד ינתן לעבודת-האדמה, למפעלו של רוקח. כל כספי הגבייה היו צריכים להיות תחת פיקוח ולהישלח על-ידי חברת כל-ישראל-חברים מפריס. ההסכם נראה כהישג לשני הצדדים, אולם לאחר זמן קצר בוטל על-ידי רוקח, בשל מריבה שפרצה בינו ובין ראשי כל-ישראל-חברים, שסירבו לתת לו להשתמש בשליש ההכנסה עבור ההתיישבות, ותבעו להעמיד את הכספים לרשות מרכז כל-ישראל-חברים בפריס. בעיתון 'היועץ', שהופיע בבוקרשט ב-18 ביוני 1880, פרסם הוועד של כל-ישראל-חברים הודעה על ביטול ההסכם בגלל חילוקי-דעות, וכן פורסמה הודעתו של רוקח על הביטול, מפני שכל-ישראל-חברים מתנגדת, לדעתו, לעבודה החקלאית בארץ-ישראל.⁶¹

הדי הוויכוח התמידי בין גבאי קופות ר' מאיר בעל הנס ובין עסקני חובבי-ציון, נשמעו בדיוני הוועידה הארצית השנייה של חובבי ציון ברומניה, שהתקיימה בעיר בראילה בשנת 1896. שמואל פינלש, מגלץ, נשיא הוועד הארצי של תנועת חובבי-ציון,⁶² אמר בדיון על התנגדותם של רבנים לתנועה:

אנחנו 'חובבי-ציון' לא נתחרה לעולם ברכי מאיר בעל הנס [אלה הכספים שנאספו ונשלחו לאנשי 'כולל מונטעניעץ', חלילה לנו. אולם זאת נשים על לב, כי השמיים שמיים לך' והארץ נתן לבני אדם לעבדה ולשמרה, ולהוציא ממנה לחם, בעמל וביגיעה. והיה אחרי עשרות שנים ימעטו העניים, הזקנים והזקנות הנעזבים, אשר אין להם על מי להישען מלבד ה'חלוקה', והיתומים והיתומות אשר גדלו על ברכי הבטלה לא יהיו שם,

59 חבצלת, שם, שם.
60 על הרבנים הללו עיין: גלר (לעיל, הערה 10), עמ' 397, 401, 402, במפתח האישים, שם.
61 ודבריו של רוקח ראה לעיל, הערה 56, וכן: המגיד, מס' 39 (א' בחשוון תרמ"א); קלוזנר (לעיל, הערה 6), עמ' 44-41; יערי-פולסקין (לעיל, הערה 54), עמ' 38.
62 עיין עליו: מ' שרף, האבוקה הודלקה ברומניה; שמואל פינלש וראשית הציונות ברומניה, ירושלים תשמ"ו; ראה גם: 'זקן-הציונים', ראיון עם שמואל פינלש, העולם, 16, מד (י"ט בחשוון תרפ"ט), עמ' 847-848.

ממול: פנייה לעזרה של בית ועד עדת הספרדים בצפת אל הרב הראשי בבוקרשט, תרפ"א (1921)

HAJOETZ היועץ לבית ישראל ברומניה

ארטאן מיר פוטימיו. מאיורים האנדל. ישיא.
חמשה עשר יום נוסף י"ד

אנוסיה ובידוק
היה זה יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...

המספר העברי החדשה
היה זה יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...

יום	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
יום	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל

יום	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל
יום	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל

AUCIKENSI, OCTOBER 1891

היום יום אחרון של השנה החדשה

היום יום אחרון של השנה החדשה

אנוסיה ובידוק
היה זה יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...

היום יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...

היום יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...
היום יום אחרון של השנה
החדשה...

היועץ, בוקרשט 1891

הלא לנו תהיה למורשה קופת רמבעה"ן, לנו חובבי ציון, האומרים, לא המתים יהללו יה... ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם. אנחנו האיכרים והכורמים בעלל המושבות, אשר עשינו ואשר עוד נעשה בעזרת הא-ל!... עלינו להתחזק ולהילחם ולהתגבר.⁶³

תרומת היהודים הספרדים ברומניה למען הכולל הספרדי בארץ-ישראל לעומת כ-200,000 יהודים אשכנזים, שהתגוררו ברומניה במחצית השנייה של המאה הי"ט (לאחר איחוד שתי הנסיכויות, מולדביה וולכיה, בשנת 1859), וכ-800,000 יהודים אשכנזים שחיו ברומניה הגדולה בשנות השלושים של המאה העשרים (לאחר סיפוח בסרביה, בוקובינה וטרנסילבניה) מנו היהודים הספרדים ברומניה רק אלפים אחדים בסוף המאה הקודמת, ולמעלה מ-10,000 בין שתי מלחמות-העולם. בבוקרשט מנו היהודים הספרדים קרוב ל-2,000 נפש בסוף המאה הי"ט, וכ-6,000 נפש בסוף שנות השלושים של המאה העשרים.⁶⁴ גם יהודים ספרדים מבוקרשט עלו לארץ-ישראל מתחילת המאה הי"ט. לפי מיפקד מונטיפיורי משנת 1839, חיו בירושלים 11 ספרדים שמוצאם מבוקרשט — 3 משפחות, שמנו 6 נפשות, ו-5 אלמנות, והם התפרנסו לרוב מכספים שנשלחו מבני משפחותיהם ומקהילתם.⁶⁵

63 דברי האספה השנייה לחובבי ציון ברומניה אשר היתה בעיר בראילה ביום כ"א-כ"ב בטבת תרנ"ד (1896), כתוב וערוך על-ידי סופר הועד ישראל הלוי טלר, קראקא 1896; וראה גם: שרף (שם), עמ' 74-73; קלריונו (לעיל, הערה 6), עמ' 296.
64 גלר (לעיל, הערה 10), עמ' 21, 241, 243, 279, 293-294.
65 ראה: אסולין (לעיל, הערה 1), עמ' 95, 119, 121, 139, 143.

עניני חובותיה דבר יודתי ישי"א
جمعة طابئة الموحدة وبنية تقارديم صقد
המלומד הנסים ענינו
בקהלת יום ארבע עשר לחודש סיון שנת ה'תש"א

הט"כ"ה לטובים ומלדיך רבים טובים האטם והסגים הכמים ונבונים אשר כת' שלם כפון עליהם
המח יצרת הוועי'ת'א ישראלית ומוחכם פגין התמל וע' הר' הגדול (רחן רבין) הני' ה'זש"ב (השנה
נצית ב'ורקשט י"א יחד כולם י"ה שלום טהרם שלנה בארמונותם כ"א

להול האות הראשון נש' לכבנוט א פנים א א בשמים נכח טהרת הר שמר' כין גדול ארובנו התיק הר' כ"י זע"א לעמן תארכנו ימים ושנים
טובים ומתוקנים דשנים ומנבים ותמארת כטם שרים ונקי'בים הון רב וקגולת מלכים כ"א
שרי כבאות ישראל! אהותינו אה יאלות הכוננות לסני הוד קבודם קאדע כי בכה גדולה אהנו אשר לא שענום אבותינו אשר לא חוכנו
הירעה להכיל פטיהן ועל הכל היוקר והנורה אשר מש' השתנו עלינו וחסרון כס' קשה ומוכס' ע"ב אהנו לשונה
עם נדיבים לעמן יהנו חוהי'ם על אחיהם המתגודים בארץ ישראל הענופים כמעב ענומים נחמים ולהעמיד פרטים אהי' שם
ומקרת אחיהם נשי' עדה ויהננו נדבה העונה לס' מקמר השנים אשר חסנו וק'ש מיר' ישלחם עם כל כסף הקדשים (הנפ'ות ונדרים
הש"כים לשם גדול ארובנו כתר ענין שר בית הזכר זע"א להחיות לה' האלף ולשום שארית בארץ ואשר העושים זוכים ומזכים
יה' א כבוד לא יאקס נכח' לה העבים ומאין תבירין דקוברו זע"א ביהר'יהו יה' המיד תהו מן המושע'ים והבנו מלכים
לתשובה ולתשובה ומאכהה כמהרה ומעתירים בעדכם וכגוד בכו' עתרת הק"ם והשלוס

Handwritten signature in Hebrew

Handwritten signature in Hebrew

Handwritten signature in Hebrew

Handwritten signature in Hebrew

Handwritten signature in Hebrew

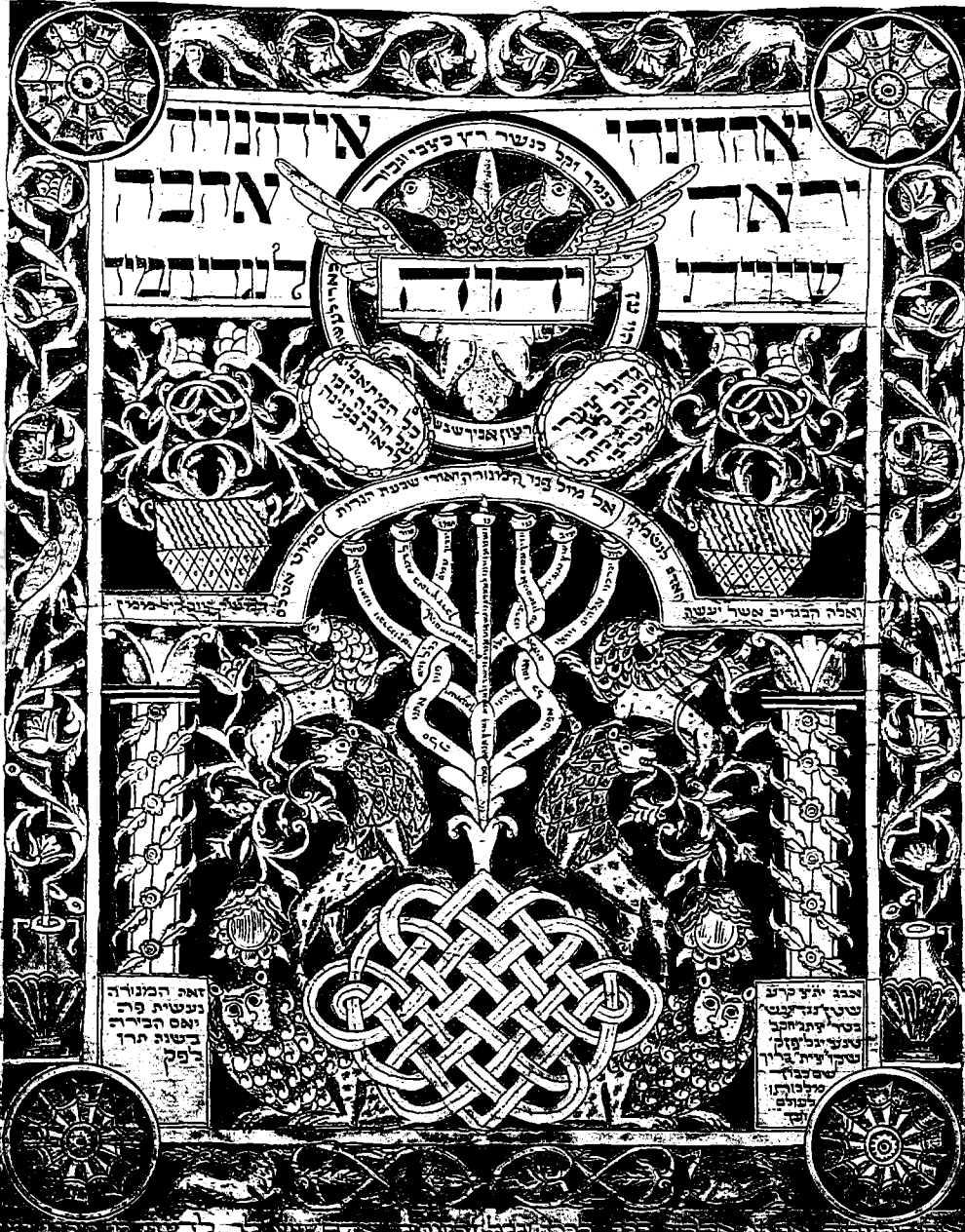
1628/50
Handwritten notes and numbers

עַרְפַּי מֵאֵת הַשָּׁמַיִם מִלְּפָנֶיךָ יְיָ

וְהוֹדֵיתִי לְפָנֶיךָ יְיָ כַּמִּשְׁכָּן וְלִפְנֵי מַלְאָכֶיךָ יְיָ וְלִפְנֵי מִנְחֹתֶיךָ יְיָ וְלִפְנֵי מִנְחֹתֶיךָ יְיָ וְלִפְנֵי מִנְחֹתֶיךָ יְיָ

וְהוֹדֵיתִי לְפָנֶיךָ יְיָ כַּמִּשְׁכָּן וְלִפְנֵי מַלְאָכֶיךָ יְיָ וְלִפְנֵי מִנְחֹתֶיךָ יְיָ וְלִפְנֵי מִנְחֹתֶיךָ יְיָ וְלִפְנֵי מִנְחֹתֶיךָ יְיָ

זאת המנוחה
נעשית פרה
יוםם הבירה
בשנת תרנ
כפ

אזה ית קיע
שיר עני עש
שיר עני עש
שיר עני עש
שיר עני עש
שיר עני עש
שיר עני עש
שיר עני עש

ממול: מגזרת נייר מיאסי
(1890)

הקהילה הספרדית בבוקרשט, הגדולה בין 12 הקהילות הספרדיות ברומניה, הקציבה בתקציביה השנתיים תרומות קבועות למען היהודים הספרדים ב'ארבע ארצות הקודש'. לפי הדו"חות הכספיים של הקהילה שהגיעו לידינו,⁶⁶ הוקצבו להם בשנת 1888 200 אריות, בשנים 1894-1895 1,385 אריות ובשנים 1902-1904 762 אריות. לא מצאנו עד פה מקורות המעידים שהקהילה הספרדית הגישה סיוע כספי לכוללים האשכנזיים הרומניים.

בדומה לכוללים האשכנזיים פנו גם ראשי 'בית הועד הכללי לעדת ק"ק הספרדים בעיה"ק צפת', ב"א בטבת תרפ"א (1921), באיגרת מיוחדת לרבה הראשי של קהילת בוקרשט, וביקשו עזרה כספית. באיגרתם תיארו את המצוקה הקשה שבה נתונים הספרדים בארץ-ישראל:

שרי צבאות ישראל! נכל ההדגשות להלן במקורן אותותינו אלה יוצאות חנונות לפני הדר כבודם, להודיע כי בצרה גדולה אנחנו אשר לא שערום אבותינו, אשר לא תוכל היריעה להכיל פרטיהן. ועל הכל היוקר הנורא אשר פרש רשתו עלינו. וחסרון כיס קשה מכולם. על-כן באנו לדפוק על פני נדיבים למען יהמו רחמיהם על אחיהם המתגוררים בארץ-ישראל, העטופים ברעב ערומים ויחפים, ולהעמיד פרנסים אנשי שם מקרב אחיהם, נשיאי עדה ויקבלו נדבה הגונה לפי מספר השנים אשר חלפו וחישי מהר ישלחום עם כל כסף הקדשים וקופות ונדרים השייכים לשם גדול אדונינו כתר עליון שר בית הזהר זיע"א (זכותו יגן עלינו אמן; הכוונה לר' שמעון ברי-יוחאי), להחיות את הצאן ולשום שארית בארץ. ואשרי העושים זוכים ומזכים. והן א-ל כביר לא ימאס ברכת אלה העניים... יהי רצון תמיד תהיו מן המושיעים. והננו מצפים לתשועה ולתשובה מאהבה במהרה ומעתיירים בערכם... עתרת החיים והשלום⁶⁷ (ראה איור).

על האיגרת חתמו בכתב-ידם 5 מראשי בית הועד, והיא הוחתמה ב'חותם הכוללות הספרדית בצפת'. תוכן איגרת זו דומה לתוכן האיגרות ששלחו הכוללים האשכנזים בכלל והרומניים בפרט: תלונות על היוקר הנורא, המחסור, אנשיהם מתהלכים רעבים, עירומים ויחפים, וכן בקשות ותחינות למשלוח דחוף של כספים 'להחיות את הצאן' והענקת תארי-כבוד בשפע לנמענים. ידוע לנו כי בשנת 1931 שלחו הקהילות הספרדיות בבוקרשט, קריובה, קאלאפאט (Calafat) וקלראשי (Călărași) תרומות כספיות לקופת ר' מאיר בעל הנס בטבריה, עבור הספרדים העניים.⁶⁸

סיכום

למעט ידיעות בודדות ומקוטעות, שהופיעו, אגב אורחא, במקומות שונים, לא פורסם עד כה מחקר מיוחד ויסודי על הכוללים הרומניים, מקום פעולתם, מספר חבריהם, מעמדם הכלכלי, ממוניהם וסדרי בחירתם, פרסומיהם וקשריהם עם יהודי הגולה, נשיאיהם ואמרכליהם ברומניה, פעולותיהם למען ענפי הכוללים, דו"חותיהם הכספיים ותקנות הגבייה שפרסמו וכו'.

להלן אביא את מסקנותי בשאלות אלו:

א. יותר מ-1,500 יהודים מרומניה התיישבו בירושלים, צפת וטבריה, בתוך 'היישוב הישן', והיו

66 גלר (לעיל, הערה 10), עמ' 265.

67 אמתעי, R.M. 0041.

68 גלר (לעיל, הערה 66), עמ' 265. וראה גם: גלר, היהודים הספרדים ברומניה, תל-אביב תשכ"ג, עמ' 40, 74.

מתחילת המאה הי"ט חברים בכולל ווהלין. בשנות השבעים של המאה הי"ט פרשו ממנו, והקימו כוללים עצמאיים משלהם, שכונו על-שם אזוריהם ועריהם, 'כולל מולדביה', 'כולל וולכיה' (מונטניה), 'כולל בוקרשט', על-שם עיר הבירה. שתיים היו הסיבות לפרישה: רצונם של מנהיגי העדה הרומנית לקבל עזרה כספית גדולה יותר, שתגיע ישירות אליהם, וכן התנגדותם של מנהיגי כולל ווהלין להמשיך בשותפות, מפני שהעזרה שהגיעה מרומניה הצטמצמה, ואילו מספר העולים משם עלה. הכולל הגדול ביותר היה בצפת, והוא מנה בסוף המאה הי"ט כ-1,000 נפש, שהם כרבע מיהודי צפת האשכנזים. צפת היוותה מרכז לכוללים הרומניים בארץ-ישראל. הכולל השני בגודלו היה בירושלים, ומנה כ-500 נפש, והכולל בטבריה מנה פחות מ-100 נפש.

ב. הכוללים של בסרביה ובוקובינה וכולל ויזניצא (שהיה שיין לאזור בוקובינה) מנו 800-1,000 נפש. גם הם נפרדו מכולל ווהלין, מסיבות דומות לאלה של הכוללים הרומניים, והקימו בשנות השמונים והתשעים של המאה הי"ט כוללים עצמאיים. היתה להם זיקה ליהודי מולדביה בשל קירבתם הגאוגרפית ומפני שהיו תחת חסות מולדביה במאות הי"ד-הי"ח (בסרביה גם חלק מהמאה הי"ט) ובין שתי מלחמות-העולם. האדמו"ר מבוהושי היה אמרכל משותף להם ולכוללים הרומניים, ובדומה לכך, לאדמו"ר של ויזניצא, הרב הגר, שהיה אמרכל של כולל בוקובינה, היתה מעורבות בחלוקת הכספים, שהגיעו ממהילן שבמולדביה, לכוללים הרומניים בארץ-ישראל.

ג. ביאסי ובבוקרשט הוקמו ועדים מרכזיים, אזורים, לאיסוף תרומות למען הכוללים הרומניים. הם חילקו קופות ר' מאיר בעל הנס לרוב בתי ישראל, פרסמו קריאות, מודעות ותקנות גבייה, קיבצו את הכספים שנאספו בקהילות האזור, פרסמו דו"חות כספיים ובהם שמות התורמים, שמות מקבלי החלוקה בארץ-ישראל, שיעור החלוקה הרגילה, 'מעות חייטים' ו'נדבה חדשה' (לחנוכה ולשבועות), וסכומי הכסף שנשלחו לכל הכוללים בארץ-ישראל. בראש הוועדים עמדו גבירים, נדבנים, רבנים ואדמו"רים מפורסמים, שהצטיינו בפעולותיהם למען ארץ-ישראל, וביניהם: משה סלפקוויצר, בני משפחת דניאל (יחיאל מיכל, אלברט, ישראל חיים, איזק ומרים), משה וקסלר ואשתו רבקה ומשה וייזנגרין, כולם מיאסי; בני משפחת קרניאל (יהודה, ישראל וחיים) והרבנים אהרון בק ויצחק איזיק שור מבוקרשט; הרב אבנר כתבן מקריובה; הרב משה הורוביץ ממהילן; האדמו"רים ר' יצחק פרידמן מבוהושי ובנו ר' ישראל שלום יוסף; האדמו"ר ר' מנחם נחום משטפנשטי ובנו ר' אברהם מתתיהו. הבאנו עדויות בכתב על תרומות נכבדות שנשלחו מרומניה לכוללים הללו, למרות מצבם הקשה של יהודי רומניה.

ד. למרות התעמולה הרועשת ומלחמתו הנועזת של רוקח נגד החלוקה ולמרות המאבק בין אגודות חובבי-ציון ובין האמרכלים וגבאי ארץ-ישראל בבוקרשט על התרומות מרומניה, המשיכו יהודי רומניה לתמוך בכוללים שלהם בארץ-ישראל במשך עשרות בשנים, עד אחרי מלחמת-העולם השנייה.

ה. גם יהודים ספרדים מרומניה עלו לארץ-ישראל, בעיקר לירושלים, מתחילת המאה הי"ט, והצטרפו ליישוב הישן. מנהיגי הקהילות הספרדיות בבוקרשט ובמקומות אחרים ברומניה שלחו כספים עבור העניים בקרבם, וגם קהילת בוקרשט תרמה עבורם מתקציביה השנתיים עבור 'ארבע הארצות' (ארבע ערי הקודש). לא ידוע לנו על התארגנות נפרדת של יהודים ספרדים שעלו מרומניה, וכנראה השתלבו בכוללות הספרדים. נראה שמצבם הכלכלי היה טוב יותר משל העולים האשכנזים מרומניה, משום שבחלקם קיבלו תמיכה מכספים של בני עדתם שנשארו ברומניה.

כולל מולדביה וולכיה בארץ-ישראל

1. מן המסמכים שמצאנו מתבררת התפתחות החותמות של כולל רומניה במשך כ-30 שנה. כולל רומניה, שנקרא במסמכים הרשמיים 'כולל אנשי ראמאניה', 'כולל ראמענין', 'כולל רומעניען', היה הכולל הארצי של יהודי רומניה. מכולל זה נפרדו שני כוללים אזוריים, לפי שתי הנסיכויות, 'כולל מאלדווע' (מולדביה) ו'כולל וואלכייע' (וולכיה, מונטניה), וכן כולל עירוני, שנקרא 'כולל בוקארשט'; הפילוגים הללו נועדו להרבות בהכנסות, להגדיל את מספר הגבאים והאמרכלים, ולהגביר את קצב איסוף הכספים עבורם.

נספח 1. סך הנפשות בכוללים השונים

2 1913	6 1913	5 1911	2 1908/1909	4 1903	2 1902	2 1898	3 1891	2 1887	1 1882	
			600	600			511		330	כולל רומניה (מולדביה, מונטניה וולכיה יחד)
120	121	120				500		320		כולל מולדביה
750	720	720			600	120		75		כולל וולכיה
					140					כולל בוקרשט
250	166	230	200		120	180				כולל בסרביה
290	196	210			160					כולל בוקובינה
325	348	300			150					כולל ויזניצא (ויזניץ)

1 לפי א"מ לונץ (לעיל, הערה 40), עמ' 65.

4 קול קורא (לעיל, הערה 44).

2 לפי י' קניאל (לעיל, הערה 42).

5 לפי א"מ לונץ (לעיל, הערות 13, 45).

3 לפי י' בן-אריה (לעיל, הערה 43).

6 לפי נ"ד פריימן (לעיל, הערה 13), עמ' 60-61, 64, 70.

נספח 2. שינויים בחותמות הכוללים

1. בחשוון תרל"א (1870) ובסיוון תרל"ג (1873) הוטבעו על איגרות שנשלחו מצפת לרומניה החותמת: 'חותם מקהלות אנשי רוסי' מאלדווא וולכייע הי"ו בעיר הקודש צפת תוב"ב, ושתי חותמות של כולל ווהלין.
2. בכסלו תר"ם (1879), לאחר שנפרדו אנשי רומניה מכולל ווהלין ויסדו את כולל רומניה העצמאי, הוטבעה כבר חותמת חדשה: 'חותם כולל אנשי ראמאניה מאלדווע וואלכייע בעיה"ק צפת תובבא'. זוהי החותמת הרשמית של הכולל האוטונומי, המופיעה לראשונה בלי התוספת של 'אנשי רוסי', והחותמת היחידה של הכולל הרומני, ללא החותמות של כולל ווהלין.
3. בכסלו תרנ"ב (1891) נשלחה איגרת רשמית מצפת, לראשונה טופס מודפס הנושא כתובת 'ועד כולל רומעניען בעיה"ק צפת תובב"א', והוחתם בחותם דלעיל.

4. בשנים 1902-1911 הוחלפה חותמת זו בחדשה: 'וועד הכללי לבני ראמעניען בשלוש ארצות החיים בעיה"ק צפת תוכב"א'.
5. בטבת תרס"ג (1903) הוחתם 'קול קורא לעזרה' של אנשי רומניה בירושלים בחותמת: 'חותם זט"ה דקהל עדת ישורון מכולל ראמענין בעיה"ק ירושלים תו"ב'.
6. באדר תרצ"ד (1934) הוטבע על כתב המינוי לרב ראשי של טבריה, הרב אשר זאב ורנר, 'חותם כולל אשכנזים מאנשי רומאניא מאלדאווא וואלאחיא בעיה"ק טבריא ת"ר'. בכל החותמות הופיע שם הכולל גם בגרמנית.

